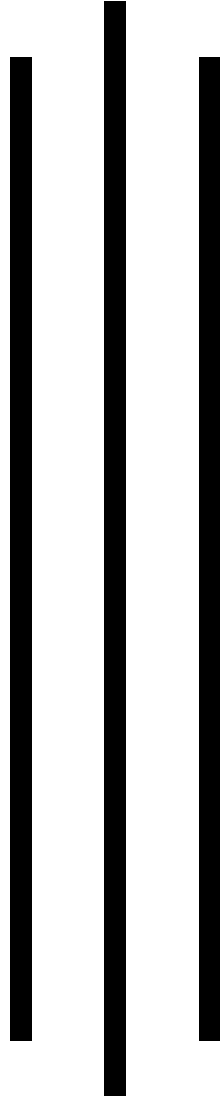

Bridgewater International College

Sinamangal, Kathmandu

01-4480129, 4481590

Syllabus

Management

(Class XI | Class XII)

SUBJECTS FOR MANAGEMENT

S. N.	Subjects		Class XI		Periods per week	Remarks
			Credit hour	Annual working hour		
	Compulsory Subjects					
1	Nepali		3	96	4	
2	English		4	128	5	
3	Social Studies		5	160	6	
	Optional Subjects					
4	OPT. I	(Accountancy/ Rural Development)	5	160	9	
5	OPT.II	(Business Studies/Computer Science)	5	160	9	
6	OPT.III	(Economics /Tourism & Mountaineering Studies/Constitutional Law)	5	160	9	
	Extra opt. Subject					
7	Opt. IV	Business Mathematics/Hotel Management)	5	160		

१. परिचय

नेपाल बहुजातीय, बहुसांस्कृतिक एवम् बहुभाषिक मुलुक हो। बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक विशेषता भएको राष्ट्रमा राष्ट्रिय एकता प्रवर्धन गर्न तथा सामाजिक, सांस्कृतिक सम्बन्ध र समन्वय कायम गर्न सम्पर्क भाषाको आवश्यकता पर्दछ। यसका लागि विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमताको विकास हुनुपर्दछ। विद्यार्थीमा भाषिक सञ्चार एवम् बोध र अभिव्यक्तिगत सिपको विकास हुनु नै भाषिक सक्षमता हो। नेपाली भाषा विद्यालय तहको शिक्षणको प्रमुख माध्यम, सरकारी कामकाज र नेपाली समाजको साझा सम्पर्कको भाषा हो। पहिलो, दोस्रो एवम् विदेशी भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग हुँदै आएको छ। यस दृष्टिले नेपाली भाषाको प्रयोगमा व्यापकता रहेको छ। नेपालमा नेपाली भाषा सामाजिकीकरण, अन्तरभाषिक व्यवहार, सञ्चार, प्रशासन, प्रविधि र मौखिक तथा लिखित व्यवहारको प्रमुख माध्यमका रूपमा रहि आएको छ। नेपाली समाजको बहुलतालाई दृष्टिगत गर्दै सबै प्रकारका ज्ञान र सिप प्राप्त गर्न तथा विभिन्न माध्यमबाट अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका ज्ञानसमेत नेपाली भाषामा सिक्न सक्ने बनाउन विद्यालय तहमा नेपाली भाषाको शिक्षण अपरिहार्य छ। त्यसैले विद्यालय तहमा नेपाली भाषालाई अनिवार्य विषयका रूपमा शिक्षण गर्नुपरेको हो। नेपाली भाषा शिक्षणको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीमा नेपाली भाषासम्बद्ध भाषिक सिप एवम् व्यावहारिक र सिर्जनात्मक क्षमताको विकास गराउनु हो।

प्रस्तुत पाठ्यक्रमको उद्देश्य विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमता अभिवृद्धि गराउनु हो। (कक्षा ९-१०) पूरा गरेका विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिई विद्यालय तहको समाप्तिपछि अन्य क्षेत्रमा लाग्ने तथा उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्नेहरूको आधारभूमिका रूपमा नेपाली भाषामा सक्षम बनाउने अभिप्रायले यो पाठ्यक्रम तयार पारिएको हो। माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) पूरा गर्दा विद्यार्थीहरूले नेपाली विषयमा प्राप्त गर्ने तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिलाई यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको छ। पाठ्यक्रममा विद्यार्थीमा बोध एवम् अभिव्यक्तिगत क्षमताको विकासका लागि उपयुक्त विधा र क्षेत्र निर्देश गरिएको छ। यसमा प्रयोजनपरक भाषिक सिप विकास र कार्यमूलक व्याकरणमा विशेष ध्यान दिइएको छ। तदनुरूपका सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र मूल्याङ्कन विधि पनि समेटिएका छन्। यस पाठ्यक्रममा निम्नलिखित पक्षहरूलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ :

- समयसापेक्ष जीवनोपयोगी एवम् सक्षमतामा आधारित भाषिक सिप
- पाठगत विविधताको प्रस्तुति र कार्यमूलक व्याकरण
- स्तरानुरूपका पाठ्यवस्तुको छनोट एवम् स्तरण
- विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइमा आधारित सहजीकरण प्रक्रिया
- प्रयोजनपरक भाषिक सिप र सिकाइमा जोड
- खोजपरक, परियोजनामूलक तथा सिर्जनात्मक भाषिक अभ्यासमा जोड
- भाषिक सामर्थ्य र सम्पादनका रूपमा भाषिक सिपको विकासमा जोड
- व्याकरणलाई भाषा प्रयोगको आधारका रूपमा सैद्धान्तिकभन्दा रचनात्मक बनाउने प्रयत्न
- स्वतन्त्र पठन र रचना कौशलको विकासमा जोड
- सिपगत सक्षमता परीक्षणमा आधारित भाषिक मूल्याङ्कन

२. तहगत सक्षमता

यस तहका अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्नलिखित सक्षमता प्राप्त गर्न समर्थ हुने छन् :

१. विविध विषयक्षेत्रका मौखिक सामग्रीको बोध र अभिव्यक्ति
२. विविध विषयक्षेत्रका लिखित सामग्रीको सुरुचिपूर्ण पठन र बोध
३. पाठगत सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको पहिचान, बोध र प्रस्तुति
४. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति
५. सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय एवम्मानवीय मूल्य अनुकूलको लेख्य अभिव्यक्ति
६. दैनिक व्यावहारिक लेखनमा दक्षता प्रदर्शन
७. सिर्जनात्मक र प्रतिक्रियापरक अभिव्यक्ति कौशल
८. अन्तरसांस्कृतिक एवम् भाषिक मूल्यप्रतिको सचेतता र सम्मानजनक भाषिक व्यवहार
९. तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक अभिव्यक्ति कौशल
१०. खोज तथा परियोजनामा आधारित लेख र रचनाको सिर्जना
११. समालोचनात्मक चिन्तनसहितको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

१. सुनाइ र बोलाइ सिप

१. उच्चरित हुने वर्णहरूको पहिचान गरी शुद्ध उच्चारण गर्न
२. विविध पाठ, सञ्चार माध्यम र अन्य सामग्री सुनेर तार्किक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न
३. दिइएका विषय वा शीर्षकमा समूहगत छलफल एवम् प्रस्तुतीकरण गर्न
४. सन्दर्भ अनुसार गति, यति र लय मिलाई मौखिक अभिव्यक्ति गर्न
५. देखेसुनेको, पढेका तथा अनुभव गरेका विषयलाई सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्न
६. सामाजिक, सांस्कृतिक सन्दर्भ, वक्ताको अवस्था तथा संवेगका आधारमा प्रतिक्रिया दिन

२. पढाइ सिप

१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति, लय मिलाई शुद्धसँग पढ्न
२. साहित्यिक तथा प्रयोजनपरक पाठहरू पढी पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न
३. पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे र अर्थबोधका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न
४. लिखित सामग्रीको सस्वर तथा मौन पठनद्वारा पढाइको गति विकास गर्न
५. लिखित सामग्रीका आधारमा सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको बोध गरी पढ्न
६. विभिन्न पाठ तथा तिनका विशिष्ट अंशको व्याख्या एवम् समीक्षा गर्न सक्ने गरी पढ्न
७. विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठहरू पढी बोध गर्न
८. पूर्वानुमान, निष्कर्ष, सारांश, संश्लेषण, प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने गरी पाठहरू पढ्न

३. लेखाइ सिप

१. नेपाली वर्णको पहिचान र वर्गीकरण गरी लेख्न
२. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको शुद्ध प्रयोग गर्न
३. मौखिक एवम् लिखित अभिव्यक्तिको बुँदाटिपोट गर्न र सारांश लेख्न
४. व्यावहारिक लेखन (घरायसी पत्र, निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, सम्मानपत्र, सूचना, विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदना) गर्न
५. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न
६. कुनै पनि विषय शीर्षकमा अर्थपूर्ण, क्रमबद्ध तथा प्रभावकारी रूपमा अनुच्छेद रचना गर्न
७. पाठको प्रकृतिअनुसार विषयक्षेत्र, संरचना (आदि, मध्य र अन्त्यको शृङ्खला), घटना, चरित्र, परिवेश, भाव, लयबोध गरी लेख्न
८. साहित्यिक विधा र पाठहरूको विश्लेषण गर्न र विशिष्ट अंशको व्याख्या गर्न
९. लिखित अभिव्यक्तिका क्रममा व्याकरणका आधारभूत नियम पालना गरी लेख्न
१०. विभिन्न विधामा आधारित भई निर्देशित र स्वतन्त्र सिर्जना गर्न
११. कोशीय प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाई लेख्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

(क) कक्षा : ११

क्र.सं.	विधा/पाठ	क्षेत्र	बोध	अभिव्यक्ति	भाषातत्त्व	पाठ्यघण्टा
१.	कविता (पद्य)	देशभक्ति	<ul style="list-style-type: none"> कविताको संरचना विषयको क्रम, भाषा, लय आदिको बोध देशभक्ति, संस्कृति र भाषासम्बन्धी पद्यांशको बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन कवितालाई गद्यमा रुपान्तरण कविता सिर्जना (अनुकरणात्मक लेखन) 	अ) नेपाली कथ्य र लेख्य वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) को पहिचान आ) उच्चार्य व्यञ्जन वर्णको पहिचान र प्रयोग (स्थान, प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व)	७
२.	कथा	सामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथाका घटनाहरूको टिपोट कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन लघुकथा लेखन (अनुकरणात्मक) 	अ) मूल र व्युत्पन्न शब्दको पहिचान आ) शब्द स्रोत: तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्द इ) शब्दकोशीय प्रयोग	८

१०.	संवादात्मक रचना	कृषि, वन तथा वातावरण	<ul style="list-style-type: none"> संवादको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> संवादमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट विषयको प्रस्तुति, हाउभाउ निर्दिष्ट विषयमा संवाद लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास 	समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (अव्ययीभाव, कर्मधारय, तत्पुरुष, द्वन्द्व, द्विगु, बहुव्रीहि (समास र विग्रहसमेत)	८
११.	दैनिकी रचना	पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट पाठको बोध (अनुमान, संरचना पहिचान आदि) निर्दिष्ट पाठमा प्रयुक्त प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दको अर्थबोध 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट पाठसँग सम्बन्धित रचना बुँदाटिपोट र सारांश लेखन दैनिकी लेखन अनुकरणात्मक लेखन 	अ) द्वित्व प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (पूर्ण, आंशिक र आपरि वर्तित द्वित्व) आ) सन्धि र सन्धि भएका शब्दको पहिचान	८
१२.	वक्तृतात्मक रचना	जलस्रोत र ऊर्जा	<ul style="list-style-type: none"> वक्तृताको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> वक्तेतामा प्रस्तुत विषय(वस्तुको टिपोट हाउभाउसहित विषयको प्रस्तुति निर्दिष्ट विषयमा वक्तृता लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास वक्तृता/वादविवाद आयोजना विभिन्न ढाँचामा प्रतिवेदन लेखन 	अ) उद्देश्य र उद्देश्य विस्तार तथा विधेय र विधेय विस्तार, पहिचान र प्रयोग आ) व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा वाक्य परिवर्तन (लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर) इ) कथन (प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष) ई) ध्रुवीयता (करण, अकरण)	५
जम्मा						५६

द्रष्टव्य :

- विधाको माध्यमबाट विद्यार्थीले बोध, अभिव्यक्ति र भाषातत्त्व अन्तर्गतका विषयवस्तुको सिकाइ गरी भाषिक सिपहरु र भाषिक कार्यहरुमा आवश्यक सक्षमताको विकास गर्नेछन् ।
- रिपोर्ताजमूलक रचना भनेको कुनै पनि विषयमा गरिएको खोजमूलक र आख्यानात्मक संरचना भएको तथ्यमा आधारित समसामयिक प्रचलित लेखन हो ।
- पाठ्यपुस्तक विकास गर्दा प्रयोजनपरक रचनाहरूलाई साहित्यिक विधासँग सम्बन्धित पाठहरूको बिचमा आवश्यकतानुसार क्रम मिलाएर राख्नुपर्ने छ ।
- विधाको क्षेत्र तथा क्रम र विस्तृतीकरणमा उल्लेख भएका पाठहरूमा प्रयोग भएका आधारमा उपयुक्तताअनुसार शब्दभण्डारको अभ्यास गराउनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि पर्यायवाची शब्द, विपरीतार्थी शब्द, अनुकरणात्मक शब्द, अनेकार्थी शब्द, श्रुतिसमभिन्नार्थक शब्द, सङ्क्षिप्त शब्द, उखान टुक्का, लघुतावाची शब्द, सिङ्गो शब्द, समूहवाचक शब्द, पारिभाषिक/ प्राविधिक जस्ता शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगको अभ्यास गराउनु अपेक्षित छ । पाठमा प्रयुक्त भएका शब्दहरूलाई केन्द्रबिन्दु मानी विभिन्न का शब्दभण्डारको विकास गराउने दृष्टिकोण यसमा राखिएको छ । शब्दका विभिन्न अर्थ सम्बन्धहरू र गत विविधतालाई ख्याल राखी शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगमा जोड दिइने छ । यस क्रममा प्रयुक्त र तत्सम्बन्धी उखान टुक्काहरूको प्रयोगलाई पनि समावेश गरिने छ ।
- यस पाठ्यक्रम कार्यान्वयन र शिक्षण सिकाइका क्रममा सिर्जनात्मक सोचाइ/चिन्तन, समस्या समाधान, विद्युतीय सञ्चार सिप, सहकार्य र स्वव्यस्थापन, खोज, अन्वेषण, तार्किकता जस्ता भाषासम्बद्ध जीवनोपयोगी सिपहरूलाई यथासम्भव एकीकृत गरिने छ ।

५. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सिकाइ सहजीकरण पाठ्यक्रमलाई कक्षाकोठामा प्रभावकारी रूपमा हस्तान्तरण गर्ने विधि हो । भाषा शिक्षणमा भाषिक सिपको विकासका लागि सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपरिहार्य हुन्छ । भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीलाई सक्रिय गराएर सिकाइलाई विद्यार्थीकेन्द्रित बनाउनुपर्छ । यसका लागि कक्षाकोठामा बहुभाषिक, स्थिति भएमा पहिलो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणका विधिमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया पाठ्यक्रमको उद्देश्य, विषयवस्तु, विद्यार्थीको पृष्ठभूमि, स्थानीय स्रोत साधनको उपलब्धता आदिमा निर्भर हुन्छ । यो व्यक्तिगत र सामूहिक अभ्यासमा पनि आधारित हुन्छ । यस पाठ्यक्रममा सिकाइ सहजीकरणका सिपमा आधारित विधागत शिक्षणमा जोड दिइने छ । भाषा शिक्षण भाषाका सिपहरूको शिक्षण हो । भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपको एकीकृत शिक्षण गरेर नै भाषाको शिक्षण गरिन्छ । साहित्यिक विधा तथा प्रयोजनपरक पाठका माध्यमबाट भाषिक सिपको शिक्षण गर्नु भाषा सिकाइको मूल पक्ष हो । भाषा शिक्षणमा साहित्यिक विधा र प्रयोजनपरक भेदहरूकोनिम्नानुसार उपयोग गरिन्छ :

(क) कविता

कविता भाषाको लययुक्त भेद हो। कविताको शिक्षण गर्दा लयबोध, शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, संरचना (आदि, मध्य र अन्त्य) बोध, भावबोध, व्याख्या जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ। कविता शिक्षण गर्दापूर्व तयारी, पठन वा श्रवण र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पठन पृष्ठभूमि, उद्देश्य निर्धारण, प्रश्नको सूची, प्रश्नोत्तर, भावबोध जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ। यसका लागि नमुना कविता दिई अनुकरणात्मक लेखन गराउने र सिर्जनात्मक अभ्यास पनि गराउनुपर्दछ।

(ख) कथा

कथा आख्यानात्मक विधा हो। आख्यानात्मक स्वरूपका कारण कथा रुचिपूर्ण हुन्छ। कथा शिक्षण गर्दा उच्चारण, गति, यतिसहित हाउभाउपूर्ण पठन गरिन्छ। कथाबाट कथाकथन, घटना वर्णन, घटना टिपोट, बोध, प्रश्नोत्तर, भाव वर्णन र अनुकरणात्मक तथा स्वतन्त्र सिर्जनात्मक अभ्यास गराउनुपर्छ। पठन क्रियाकलापलाई योजनाबद्ध रूपमा प्रस्तुत गराउन कथा विधा उपयोगी हुन्छ। कथा शिक्षण गर्दा पूर्वपठन, पठन र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पूर्वानुमान गर्ने, सहकार्यात्मक पठन, छलफल र प्रस्तुतीकरण गर्ने तथा शनप निर्माण गराउने क्रियाकलाप पनि गराउनुपर्छ।

(ग) निबन्ध

निबन्ध गद्य विधा हो। निजात्मक र वस्तुपरक अनुभूतिका लागि निबन्ध उपयुक्त विधा हो। निबन्ध शिक्षण गर्दा शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, पठनबोध, विषयबोध, बुँदाटिपोट, व्याख्या, सारांश, प्रश्नोत्तर, अनुच्छेद लेखन र स्वतन्त्र लेखन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ। यो लेखाइ सिप विकासका लागि उपयुक्त विधा हो। परियोजना कार्य, घटना अध्ययन, कक्षा छलफल र प्रस्तुतीकरण जस्ता क्रियाकलाप गराएर निबन्ध लेखन क्रियाकलाप गराउनुपर्छ।

(घ) जीवनी

जीवनी भाषाको गद्य भेद हो। जीवनीबाट विद्यार्थीलाई घटना वर्णन, घटना लेखन, बुँदाटिपोट, प्रश्नोत्तर, सारांश लेखन र जीवनी लेखन जस्ता अभ्यास गराउनुपर्छ। जीवनी लेखनसँगसम्बद्ध गराएर अन्तर्वाता, परियोजना कार्य, घटना अध्ययन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ। जीवनी शिक्षणबाट मूलतः भाषाका पढाइ र लेखाइ सिपको विकास हुने भए पनि लेखन अभ्याससम्बन्धी क्रियाकलाप बढी प्रभावकारी हुन्छ। यसका लागि नमुना जीवनी प्रस्तुत गर्दै अनुकरणात्मक जीवनीमा अभ्यास गराई स्वतन्त्र अभ्यास गराउनुपर्छ।

(ङ) रूपक

रूपक भनेको अभिनयात्मक विधा हो। यसमा पात्रले परिस्थिति, अवस्था, विषयवस्तु र व्यक्ति विशेषको चारित्रिक भूमिकालाई ध्यानमा राखेर हाउभाउसहित भूमिका निर्वाह गर्छ। यो कथ्य भाषासँग सम्बन्धित भएकाले मौखिक अभिव्यक्तिका माध्यमले व्यक्तिका भावना, चारित्र आदिको प्रदर्शन गरिन्छ। नाटक, एकाङ्की, संवाद, वादविवाद, मनोवाद, वक्तृता आदिका माध्यमबाट रूपकीय प्रस्तुति गरिन्छ। तसर्थ रूपकको प्रकारअनुसार हाउभाउ प्रदर्शन गरी विचारको प्रस्तुतीकरण र व्यवहार गर्ने, अभिनयात्मक ढङ्गबाट अरूले गरेका व्यवहारको अनुकरण गर्ने, जीवन्त रूपमा मौखिक भाषाको प्रयोग गर्ने, तार्किक क्षमताको विकास गर्ने जस्ता क्रियाकलापबाट वि रूपक शिक्षण गर्नुपर्छ। साथै अभिनयात्मक कलाका अतिरिक्त रूपक विधाबाट अन्य भाषिक सिपको पनि अभ्यास गराउन सकिन्छ।

(च) प्रयोजनपरक पाठहरू

दैनिक जीवनमा प्रयोगमा आउने विभिन्न समसामयिक का ज्ञान, सिप एवम् विविध प्राविधिक र पारिभाषिक शब्दका माध्यमबाट भाषा सिकाइमा सहजता प्रदान गर्नका लागि यस तहमा प्रयोजनपरक रचनाहरू समावेश गरिएको छ। यसमा सिकारुका दैनिक जीवनयापन र व्यावसायिक क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप, अभिवृद्धि, मूल्य र काम गर्ने तत्परतालाई व्यावहारिक रूपले उपयोग गर्न सक्ने गरी स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सा, कृषि, वन तथा वातावरण, पर्यटन, जलस्रोत र ऊर्जा, सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधि, समाज, संस्कृति र शिक्षा, कानून, प्रशासन र व्यवस्थापन, अर्थ, उद्योग र वाणिज्य जस्ता विषयमा आधारित रचनालाई समावेश गरिएको छ। यस्ता रचनाका माध्यमबाट विद्यार्थीले वाणिज्य, अर्थ, विज्ञान, स्वास्थ्य, कानून, शिक्षा, योग जस्ता विषयको रचनात्मक, प्रयोजनपरक भाषिक प्रयोग र संरचनाको अभ्यास गराइने छ। प्रयोजनपरक पाठहरूलाई रोचक बनाउनका लागि साहित्यिक विधाका रूपमा प्रस्तुत गरिने छ। सिकाइ सहजीकरणका क्रममा विभिन्न प्रयोजनपरक शीर्षक दिई तिनमा अनुकरणात्मक, निर्देशनात्मक र स्वतन्त्र लेखनको अभ्यास गराइन्छ। उदाहरणमा आधारित पाठ वा रचनाको अभ्यास, पाठको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति, समूह छलफल र प्रस्तुतीकरण, परियोजना र खोजमूलक कार्य गराउने अभ्यास गराउनुपर्दछ। त्यस्तै आवश्यकतानुसार प्रचलित र सान्दर्भिक विद्युतीय सञ्चार माध्यममा उपलब्ध उपयोगी सामग्रीको अध्ययन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्छ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन गर्दा निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुई किसिमका प्रक्रिया अपनाइने छ। निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गर्दा आन्तरिक र बाह्य गरी दुईतरिका अवलम्बन गरिने छ। निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा उपयोग गरिएका विभिन्न प्रक्रिया, साधनहरू तथा तिनको अभिलेखीकरणलाई समेत आधार बनाउन सकिने छ। निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै निरन्तरता मानिने भएकाले यसलाई निरन्तर मूल्याङ्कनका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ। स्तरोन्नति तथा कक्षोन्नतिका लागि शैक्षिक सत्रको अन्तमा निर्णयात्मक मूल्याङ्कन अन्तिम परीक्षाका माध्यमबाट गरिने छ। निर्माणात्मक वा निरन्तर मूल्याङ्कनमा क्षेत्रीय अध्ययन, परियोजना कार्य, अध्ययन भ्रमण, घटना अवलोकन तथा अध्ययन, सिर्जनात्मक तथा रचनात्मक कार्य, विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्राप्त सान्दर्भिक सामग्रीको अध्ययन र प्रस्तुति, सिकारुका कार्यकलापको निरीक्षण, व्यक्तिगत र सामूहिक छलफल, लिखित परीक्षा, हाजिरीजवाफ, प्रश्नोत्तर, कक्षाकार्यको परीक्षण, भाषिक व्यवहारको निरन्तर अवलोकन र तिनको अभिलेखीकरण जस्ता साधनहरूको उपयोग गरिने छ।

नेपाली भाषाको मूल्याङ्कनमा सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिमा लेखिएका भाषिक सिपको मापन गरिने छ । विद्यार्थीको भाषिक सिपगत सक्षमताको मापन गर्ने प्रश्नहरूको निर्माण गर्दा व्याकरण र शब्दभण्डारसम्बन्धी प्रश्नहरूसमेत भाषिक एकाइ र रचनामा केन्द्रित गरिने छ । व्याकरणको मूल्याङ्कन कार्यमूलक प्रकृतिको हुने छ । प्रश्नहरू विद्यार्थीको भाषिक दक्षताका अतिरिक्त रचनात्मक र समालोचनात्मक क्षमतालाई पनि सम्बोधन गर्ने खालका हुने छन् ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक तथा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीहरूको कार्यसञ्चयिका फाइल बनाई सोको आधारमा उनीहरूको कार्य र उनीहरूले गरेका कार्य र उनीहरूमा आएको व्यवहार परिवर्तनका अभिलेख राखी सोका आधारमा अङ्क प्रदान गर्नुपर्दछ । सिकाइका क्रममा कक्षाकोठामा कक्षागत शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा गृहकार्य, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कन साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिने छ । यस्तो मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको अभिलेख राखी त्यही अभिलेखका आधारमा सिकाइस्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ । आवश्यकतानुसार सुधारात्मक तथा उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ । विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि विषय शिक्षकले नै उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । यस विषयमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कन प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विद्यार्थीहरूले के कति सिके भन्ने कुरा पत्ता लगाई नसिकेको भए कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइनुपर्छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको भार २५% छुट्याइएको छ । यस विषयको आन्तरिक मूल्याङ्कनमा कक्षा सहभागिता, कक्षा कार्य/परियोजना कार्य, विषयवस्तुको मूल्याङ्कन तथा आन्तरिक परीक्षाबाट प्राप्त विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई समेटिनु पर्दछ ।

यस खण्डको मूल्याङ्कन विद्यार्थीले व्यक्तिगत तथा समूह कार्य तथा परियोजनाको गुणस्तरको आधारमा विद्यालय तहमा गठन गरिने मूल्याङ्कन समितिले गर्ने छ भने तोकिएको निकायबाट यसको प्राविधिक परीक्षण हुने छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरू र अङ्क विभाजन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.सं	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सहभागिता	कक्षा सहभागिता	३	विद्यार्थीको दैनिक हाजिरीको अभिलेखलाई आधार लिने भाषिक सिप विकासका लागि व्यक्तिगत, युगल र समूहगत आदि कक्षागत सिकाइ सहभागितालाई आधार मान्ने
२.	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	६	सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिप विकाससम्बद्ध लिखित तथा मौखिक प्रस्तुति, गृहकार्य, कक्षा कार्यवा भाषिक सिप विकाससम्बन्धी परियोजना कार्यको प्रतिवेदन र अन्तर्वार्ता (भाइवा) लाई आधार लिने
३.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	(क) सुनाइ	३	रेडियो, क्यासेट, मोबाइल वा अन्य विद्युतीय सामग्रीबाट समाचार, संवाद, साहित्यिक अभिव्यक्ति, वा अन्य सन्देशमूलक गद्यांश सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपो आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधी भन्न वा लेख्न लगाउने । वा १५० देखि २०० शब्दसम्मको कुनै गद्यांश वा पद्यांश (अदृष्टांश) सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपो आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने
		(ख) बोलाइ		
		(अ) मौखिक वर्णन/कथा कथन	४	कुनै विषयवस्तु, चित्र, परिवेश आदि दिएर मौखिक वर्णन गर्न लगाउने (यसरी वर्णन गर्दावक्ताले बोलेको कुरामा स्पष्टता, शैली, भाषिक स्तर, शुद्धोच्चारण, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा ध्यान दिने) वा कुनै कथा सुनी कथाकथन गर्न लगाउने, घटना, पात्र र परिवेशको वर्णन गर्न लगाउने
		(आ) सस्वरवाचन	३	कुनै पत्रपत्रिका वा कुनै लिखित सामग्रीबाट १५० शब्दसम्मको गद्यांश वा पद्यांश दिएर गति, यति, लय मिलाएर भावानुकूल सस्वरवाचन गर्न लगाउने । (यसरी वाचन गर्दास्पष्टता, भाषिक शुद्धता, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा विशेष ख्याल गर्ने)
४.	त्रैमासिक परीक्षा	त्रैमासिक परीक्षाको अङ्कबाट	६	पहिलो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क र दोस्रो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क
जम्मा			२५	

द्रष्टव्य : आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारको विस्तृत विवरण आन्तरिक मूल्याङ्कन कार्यविधिका आधारमा हुने छ ।

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

(आ) भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ) कक्षा ११

क्र.सं	भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ)	विषयक्षेत्र	अङ्कभार
१.	वर्ण पहिचान	व्याकरण	३
२.	वर्णविन्यास	व्याकरण	३
३.	पदवर्ग पहिचान	व्याकरण	२
४.	शब्दनिर्माण	व्याकरण	४
५.	रूपायन र पदसङ्गति	व्याकरण	३
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	व्याकरण	५
७.	शब्दस्रोत र शब्दकोशीय प्रयोग	व्याकरण	२
८.	वाक्यान्तरण	व्याकरण	३
९.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना	८
१०.	बुँदाटिपो र सारांश	गद्य रचना	२+३=५
११.	पाठगत बोध (सन्दर्भमा आधारित छोटो उत्तरात्मक)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, रूपक, प्रयोजनपरक रचना	८
१२.	पाठगत बोध (समीक्षात्मक)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, प्रयो जनपरक रचना	४+४ = ८
१३.	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध	८
१४.	प्रतिक्रिया लेखन	सामयिक विषय	४
१५.	व्यावहारिक लेखन	व्यावहारिक लेखन, पत्ररचना	४
१६.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	प्रतिवेदन र टिप्पणी	५
जम्मा			७५

Compulsory Subject

Secondary Education Curriculum 2076

Subject: C. English

Grade: 11 and 12

Credit Hour: 4

Subject Code: Eng.

Annual Working hours: 128

Compulsory English

Listening

1. Identify and discriminate stress and intonation patterns.
  - Identify the speaker's attitudes and feelings through their use of stress and intonation.
  - Show an understanding of differentiating tones (warnings, advice, suggestion, etc.).
  - Identify the effects of suprasegmental features in a connected speech.
2. Listen to the spoken text and understand its gist and retrieve specific information from it.
  - Identify the gist of a listening text.
  - Retrieve specific information from spoken English.
  - Compare and contrast information.
  - Show an understanding of the functions of common discourse markers
3. Make inference while listening
  - Make predictions about the subsequent content using prior knowledge, phonological clues and contextual clues.
  - Make inference about themes and message of the spoken text from prior knowledge and contextual clues.
4. Listen to the spoken text and critically analyse and evaluate the information in it.
  - Distinguish between facts and opinions in a spoken text.
  - Draw conclusions from main ideas, specific details, prior knowledge and contextual clues.
  - Identify the content and organisation of presentations.
  - Form opinions about ideas presented in listening texts.
  - Understand the meaning of common idiomatic expressions.
5. Listen to the spoken text and take note of important information.
  - Listen to a variety of audio materials (e.g. lectures, conversations, personal accounts, narratives and explanations) and take notes of them.
  - Restate what has been heard.
6. Participate actively and effectively in an interaction.
  - Participate as an active listener in an interaction and discussion.
  - Ask for clarification and elaboration.
  - Respond to the speaker with appropriate facial expressions and gestures.
  - Respect the age, gender, social position and cultural traditions of the speaker.
7. Listen to instructions, directions and announcements and follow them.
  - Show an understanding of complex directions and instructions.
  - Show an understanding of common public announcements e.g. at an airport, at a stadium, etc.
8. Gain knowledge and understanding of target culture (s) through listening.
  - Identify nationality/ background of speaker (s) of listening texts
  - Demonstrate an understanding of the patterns of interactions from various English speaking cultures.
  - Show an understanding of verbal and non- verbal social conventions that characterize the English speaking culture.
  - Compare and contrast the practices of both national and international cultures.

Speaking

1. Participate effectively in interactions and conversations.
  - Initiate, maintain and conclude an interaction using appropriate expressions.
  - Take part in conversations on subjects of common interest.
  - Speak fluently, accurately and effectively in different situations on a wide range of general or leisure topics.
  - Understand and respond to what has been said by the other interlocutors in conversation.
  - Ask questions for clarification and understanding.
  - Respond to questions.
  - Present ideas, opinions, experiences and arguments with confidence.
  - Respect age, gender, social position of the listener.
  - Indicate understanding and express certainty or uncertainty.
  - Make proper use of extra linguistic features such as facial expressions and gestures.
  - Use common discourse

2. Participate effectively in an informal discussion.
  - Convey message effectively using appropriate language functions.
  - Comment and put forward point of a view clearly.
  - Give opinions on the topic of discussion.
  - Comment on another person's opinions or viewpoints.
  - Express thoughts and ideas using verbal and non-verbal communication strategies.
  - Respect others' views and ideas.
3. Participate effectively in a formal discussion.
  - Have a discussion on matters related to his/her field.
  - Ask and reformulate questions as required.
  - Present a point of view clearly.
  - Present and respond to arguments.
  - Take part in informal debates on the issues of current topics and concerns.
4. Give and take an interview.
  - Actively participate in an interview both as a interviewer and as an interviewee.
  - Expand the points being discussed.
  - Check and confirm information.
  - Ask questions and respond to them properly.
5. Use telecommunications effectively.
  - Use telecommunications such as telephone, Skype and Viber effectively for personal purposes.
6. Narrate a sequence of events or process
  - Narrate a sequence of events or processes using appropriate structures and vocabulary.
7. Use suprasegmental features like stress, tone and intonation for expressing a range of meanings and emotions.
  - Speak fluently and accurately with acceptable pronunciation, stress and intonation patterns.
  - Produce utterances with appropriate features of connected speech such as assimilation and elision.
8. Make effective presentations.
  - Generate ideas and make presentations appropriate to the purpose and audience.
  - Choose appropriate expressions and registers according to the context/field.
  - Maintain appropriate posture and eye contact.
9. Describe, people, objects, events, etc.
  - Describe people, objects, events, etc. using appropriate structures and vocabulary.
10. Seek and provide a wide variety of information.
  - Use a range of question forms for seeking and confirming required information.
  - Give detailed information on different topics.
11. Speak with critical analysis and evaluation.
  - Express personal opinions to clarify the points expressed.
  - Present reasons and examples from different sources such as reviews of books, plays and interviews to defend opinions and judgments.
12. Understand and demonstrate inter-cultural understanding.
  - Express one's own cultural values and practices effectively and clearly.
  - Express tolerance and respect for the cultural practices of other people.

Reading

1. Read the texts intensively for information and understanding.
  - Scan the text and retrieve specific information from it.
  - Skim the text and get its main idea/theme.
  - Identify the topic sentence of a paragraph.
  - Distinguish between cause and effect.
  - Separate facts from opinions.
  - Compare and contrast ideas.
  - Find out main ideas and supporting details.
  - Deduce the meanings of unfamiliar words and phrases in a given context.
  - Read the texts and identify the order of events.
  - Identify explicit as well as implicit information.
  - Read and interpret the graphic organizers (e.g. Venn diagram, time line, semantic webs, etc.) given in the text to facilitate understanding of grade appropriate reading texts.

2. Read a variety of literary texts for pleasure, appreciation and interpretation.
  - Read and interpret literary texts (e.g. short stories, essays, poems and dramas) from a wide variety of authors, subjects and genres.
  - Read and respond to literary works that represent a range of social, historical and cultural perspectives.
  - Interpret multiple levels of meaning such as literal meaning, contextual meaning, figurative meaning and intended meaning in literary texts.
  - Analyse and evaluate fiction and non-fiction including the effect of diction and figurative language.
  - Analyse special features of languages that distinguish literary texts from nonliterary ones.
  - Appreciate literary texts of appropriate level.
  - Determine the themes of literary texts.
  - Describe the characters of the literary texts.
3. Read the texts and critically analyse, interpret and evaluate the information.
  - Determine the writer's attitude, perspectives, purposes and intended meaning.
  - Identify the particular kind of language used in a particular text.
  - Analyse and synthesize information from different sources by making connections and showing relationships with other texts, ideas and subjects.
  - Form a variety of questions at different levels about the text.
  - Read, review and present a critical response to a text.
  - Express opinions and make judgments about ideas, information, experiences and issues presented in literary and factual texts.
  - Arrive at conclusion and comment on a given text.
  - Summarise the texts. comment on a given text.
  - Summarise the texts.
4. Read the texts closely and understand the structure and organization of the text.
  - Identify the structure and organization of paragraphs and longer texts by developing an awareness of cohesive devices.
  - Analyse the organizational patterns of a text (such as chronological, cause-effect, problem-solution and reason-conclusion).
  - Identify cohesive devices and their referents.
  - Identify the discourse markers and their functions in the texts.
5. Read the texts and predict the content and make inference.
  - Read the title and predict the content of the text.
  - Make predictions about the content of a text while reading based on contextual clues, text features, background knowledge, patterns of relationship of ideas, etc.
  - Make predictions about upcoming events in the narrative texts.
  - Make inferences from contextual information, writer's viewpoints, implied information, etc.
  - Use knowledge of the world or background knowledge while reading.
6. Read the texts and take notes.
  - Make notes by reading various resources.
  - Read a text and make notes covering the key points.
7. Read and interpret the paraorthographic texts.
  - Interpret and integrate information presented in diagrammatic forms (charts, graphs, tables, maps etc.)
  - Paraphrase information or ideas of the texts.
8. Read texts and deduce the meaning of unfamiliar lexical items from the context.
  - Deduce the meaning of unfamiliar lexical items on the basis of contextual, syntactic and semantic clues.
9. Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference material.
  - Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials.
10. Read and identify the practices and values of national and target cultures.
  - Read and identify the practices and values of national and target cultures.
  - Read a variety of texts from both national and international cultures for information and understanding.
  - Read and compare social, democratic, political and economic issues in both national and international cultures.
  - Read expository texts on issues affecting social, political, economic and cultural aspects in a given society.

Writing

1. Compose well- formed paragraphs.
  - Compose well-formed paragraphs including the appropriate topic sentence, supporting details and a concluding sentence.

2. Write different kinds of letters and emails with appropriate format and layout.
  - Write different types of personal letters such as letters to friends, and relatives.
  - Write emails.
  - Create blogs for expression.
3. Write well organised essays on the given topics and the topics of own interest.
  - Write well organized descriptive, narrative, argumentative and expository essays on the given topics and the topics of interest.
  - Edit the written products.
4. Write news articles on current issues.
  - Write articles on current issues using appropriate forms and styles.
5. Write formal reports in an appropriate style and format.
  - Write study reports based on project works or mini-researches in an appropriate form and format.
6. Narrate a sequence of events and personal experiences.
  - Narrate an event in a chronological order.
  - Narrate a personal experience appropriately.
  - Write stories.
7. Describe a person or event appropriately.
  - Describe a person or event using appropriate structures and vocabularies.
8. Summarise a text.
  - Summarise a text into a short form condensing the information.
9. Write a character sketch.
  - Write a character sketch of the characters in a text.
10. Write a book/film review.
  - Write a critical review of a book/film.
11. Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa.
  - Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa.
  - Describe and interpret tables, charts and graphs clearly.
12. Prepare communiqué and press release.
  - Prepare communiqué in a simple and clear form.
13. Use the mechanics of writing properly.
  - Write a variety of text types using spelling, punctuation, capitalisation, contractions, abbreviations, acronyms, numbers and numerals properly.
14. Use various strategies for generating and organising ideas for writing.
  - Use writing strategies such as brainstorming, making mind maps and spider grams for generating ideas.
  - Gather required information for writing from various printed and online sources.
  - Draft interview questions to collect information.
  - Take notes while reading or interviewing and use the notes for writing.
  - Use a range of organisational strategies such as clustering, webbing, and mapping to present information.
  - Critically analyse the sample writings to find out their structure and styles.
15. Apply process approach to writing for producing a variety of creative writings.
  - Apply the stages of process approach (i.e. planning, making an outline, preparing the first draft and revising, editing and producing the final draft) for creating a variety of creative writings such as essays, personal experiences and articles
16. Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference material.
  - Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials for drafting, revising and editing their writing.
  - Develop personal dictionary.

Student Assessment

The letter grading system will be used for assessing the students' performance. In order to assess the student's learning achievement as expected by this curriculum, formative as well as summative and internal as well as external assessment will be done. In order to ensure the learning of the students, informal assessment will be conducted regularly and timely feedback will be provided to the students for improvement. The goal of formative assessment is to help the learners to learn more rather than to check what they have learnt and what they have not. Formative assessment should focus on those areas which pose problems in learning. This can also take the form of remedial teaching. Formative assessment should focus on the development of all the language skills and aspects in the learners. Various classroom activities and techniques should be used to help the learners to learn more. The following techniques/activities can be used as tools for formative assessment:

- Observation of students' linguistic behaviour
- Anecdotal record
- Rating scale
- Check lists
- Work sample/written samples
- Interviews
- Home assignments
- Portfolio
- Tests (class, weekly, monthly, trimister)
- Project works
- Creative works
- Self-initiation in learning
- Class work
- Games
- Debates
- Story telling/retelling
- Poetry recitation
- Dramatization/simulation
- Role play
- Group discussion
- Journal writing

As a part of summative assessment, tests for assessing four skills of language, viz. listening, speaking, reading and writing will be conducted terminally. Listening and speaking tests will be conducted on practical basis. There will be both internal as well as external evaluation as part of summative or final assessment.

6.1 Internal Evaluation: The internal evaluation covers 25 marks. The allocation of marks is as follows:

Areas	Marks
Participation	3
Listening test	6
Speaking test	10
Score from terminal exams	6
Total marks	25

6.2 External evaluation: The external evaluation carries 75 marks. The allocation of marks for each language skill and aspect is given below:

S.no	Language skills and aspects	Marks
1	Reading	35
2	Writing	25
3	grammar	10
4	Vocabulary	5
Total marks	75	

१. परिचय

शिक्षा सूचना तथा ज्ञान प्राप्त गर्ने र त्यसको समालोचनात्मक व्याख्या गर्ने एक सशक्त माध्यम हो । यसले समाज रूपान्तरणमा समेत महत्वपूर्ण योगदान गर्दछ । समयको परिवर्तनसँगै आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक अवस्था एवम् विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा दिन प्रतिदिन परिवर्तन भइरहन्छ । समाजलाई ती परिवर्तित क्षेत्र र विषयहरूसँग शिक्षाकै माध्यमबाट परिचित गराउन सकिन्छ । शिक्षालाई समयसापेक्ष बनाउन यसलाई समुदायसँग जोडनुपर्दछ । यसका लागि समुदायलाई शिक्षाको पाठ्यक्रमका रूपमा लिई सिकाइका कार्यहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय तहदेखि नै समाज र वातावरणसँग अन्तरक्रिया गर्ने अवसर प्रदान गर्नकक्षा ११ मा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गर्न आवश्यक देखिएको हो यसले विद्यार्थीलाई समाजको क्रियाशील सदस्यका रूपमा विकास गर्न आवश्यक ज्ञान, सिप र अभिवृत्ति हासिल गराउन सहयोग पुऱ्याउँछ । विद्यार्थीमा मानवीय मूल्य र मान्यतासहित लोकतान्त्रिक समाजमा असल नागरिक तयार पार्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले विद्यालय तहमा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गरिएको हो ।

विद्यालय शिक्षाको कक्षा १ देखि १० सम्म सामाजिक अध्ययन अनिवार्य विषयका रूपमा अध्यापन हुँदै आएको छ । यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले कक्षा ११ मा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गर्ने व्यवस्था गरेअनुरूप यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । यस तहमा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गर्नुको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीहरूलाई खोज पद्धतिमा सिपयुक्त बनाई जिज्ञासा समाधानका लागि प्रश्न गर्न सक्ने, तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्न सक्ने र उक्त तथ्याङ्क तथा सूचनालाई जीवन उपयोगी बनाउने क्षमताको विकास गराउनु हो । यसमा समाजमा घट्ने घटनाहरूको विश्लेषण गरी त्यसका कारण तथा प्रभाव खोज्ने र कुनै पनि विषयप्रति समालोचनात्मक दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गर्ने सिपको विकास गराउन जोड दिइएको छ । यसै गरी विद्यार्थीहरूलाई भौगोलिक, ऐतिहासिक र समसामयिक विषयसँग परिचित भई सम्बन्धित विषयमा विश्लेषण गर्न सक्ने एक सचेत नागरिक तयार गर्नु पनि यस विषयको मुख्य उद्देश्य हो । कक्षा ११ मा यस विषयका लागि पाठ्यघण्टा ९३ चम्पल ज्यगच ० ५ र वार्षिक कार्यघण्टा १६० निर्धारण गरिएको छ । यस विषयमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर मूल्याङ्कनका लागि सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक दुवै विधि प्रयोग गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । कक्षा ११ मा १० ओटा विषयगत क्षेत्रहरू समावेश गरी निम्नानुसारको सिकाइमा जोड दिएको छ :

सामाजिक अध्ययन विषयले सचेत र सक्रिय ज्ञान दिन्छ । यसले हाम्रो वरिपरि रहेका सबै परिस्थिति र सम्बन्धहरू ऐतिहासिक विकास र सामाजिक परिवर्तनका उपलब्धि हुन भन्ने बुझाउँछ । हाम्रो वरिपरि रहेका वस्तुहरू भौगोलिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक, लैङ्गिक आदि प्रक्रियाहरूद्वारा निर्मित भएका छन् । हामीले खेती गर्ने जमिन र पिउने पानी, जीवन र मरण, कलम र कापी, टेबल र मेचलगायत नातागोता, साथीभाइ आदि सबै यही समाजका उपज हुन् । हामी हरेक व्यक्ति इतिहास र समाजका उपज हौं । इतिहास र समाजलाई पुनर्गठन गर्ने कर्ता पनि हामी नै हौं । यस अर्थमा गतिशील समाजमा सामाजिक परिवर्तनका वाहक पनि हामी व्यक्ति नै हौं ।

- यस विषयले हाम्रा पुर्खाहरू र पुर्खाहरूले सृष्टि गरेको समाजको विकासक्रम र उक्त समाजमा हामी आफैँ कसरी ती सृष्टिका अङ्ग बन्यौं भन्ने बोध गराउँछ । यसले मानव समुदाय, सामाजिक परिपाटी र मूल्य तथा मान्यताहरूका बिचमा रहेका समानता र विविधतालाई बोध गराउँछ र आफ्नो परिपाटी ठिक र अरूको बेठिक भन्ने मानसिकताबाट मुक्ति दिलाउँछ ।
- विश्व समुदायमा छरिएर रहेका मानव समुदाय, सामाजिक परिपाटी र मूल्य तथा मान्यताहरूमा रहेका विविधताको सम्मान र संरक्षण गर्न सिकाउँछ ।
- व्यक्तिलाई कुनै पनि घटना र विषयहरूमा समालोचनात्मक दृष्टिकोण प्रयोग गरेर वा जाँचेर मात्र ग्रहण गर्न सिकाउँछ ।
- भौगोलिक, ऐतिहासिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक, लैङ्गिक आदि कारणले सामाजिक विविधता तथा असमानताहरू रहेको कुरा बोध गराउँछ ।
- समसामयिक परिवेशअनुकूल गुणस्तरीय जीवनसहित विभिन्न स्थान र परिवेशमा समायोजन भई बाँच्न सिकाउँछ ।

२. तहगत सक्षमता

सामाजिक अध्ययन विषयको अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरूमा निम्नानुसारका सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. सामाजिक अध्ययनको अवधारणा र विधि पहिचान
२. मानव जाति तथा समाजको विकासक्रम तथा सम्बद्ध विविधताको विश्लेषण
३. नेपालका विभिन्न पर्यावरणीय क्षेत्र र प्रदेशहरूबिचको अन्तरसम्बन्धको विश्लेषण
४. नेपाल र विश्वका प्रमुख ऐतिहासिक घटनाहरूको प्रस्तुति
५. नेपाली समाजमा रहेका जाति, जनजाति, वर्ग, समुदाय तथा लैङ्गिकताको पहिचान गर्दै समावेशीकरण र विविधताको सम्मान
६. नेपालका संविधानका प्रस्तावनाहरूको तुलनात्मक अध्ययन र वर्तमान संविधानका प्रमुख विशेषताहरूको विश्लेषण
७. जनसाङ्ख्यिक स्वरूप, बसाइँसराइको गतिशीलता, बस्तीको विविधता र सहरीकरणका अवस्था, कारण र प्रभावको समीक्षात्मक विश्लेषण
८. नेपालमा शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा पहुँच, गुणस्तर, लगानीको अवस्थाको पहिचान र विवेचना

९. नेपालको अर्थतन्त्रको बदलिँदो स्वरूपको विश्लेषण, आर्थिक वृद्धि, दिगो विकास, सुशासन र समावेशिताको अन्तरसम्बन्ध तथा समृद्ध र लोककल्याणकारी समाज विकासक आधारहरू पहिचान
१०. वैदेशिक नीति र छिमेकी देशहरूसँगको सम्बन्धका आयामहरूको पहिचान र प्रस्तुति
११. राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरका ऐतिहासिक एवम् समसामयिक परिवर्तनहरूको बोध र विश्लेषण
१२. नेपाली समाजको पहिचान, सम्मान, सद्भाव, सहअस्तित्व र सदाचारको आत्मसात्सहित असल नागरिक भावनाको विकास

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू

कक्षा ११ को अन्त्यमा विद्यार्थीहरूमा निम्नअनुसारका सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल हुने छन् :

विषयवस्तुको क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि
१. सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	<ul style="list-style-type: none"> १.१ सामाजिक अध्ययनको अर्थ र स्वरूप व्याख्या गर्न ● समाजसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलनका विधिहरूसँग परिचित भई तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलन गर्न ● आगमन, निगमन र सामान्यीकरणको परिचय दिन ● गुणात्मक र परिमाणात्मक तथ्याङ्क तथा सूचना पहिचान गरी प्रस्तुत गर्न ● परिमाणात्मक सूचनाका आधारमा सङ्ख्या, दर र अनुपात निकाल्न
२. मानव तथा समाजको उद्भव र विकास	<ul style="list-style-type: none"> ● मानव जातिको जैविकीय तथा सामाजिक उद्भव तथा विकासको वर्णन गर्न ● दुइगो युगको संस्कृति र गुजारा प्रणालीको विश्लेषण गर्न ● कृषि युगको सुरुआत र विकासको परिचय दिन ● पुँजीवादी र औद्योगिक विश्वको निर्माण र प्रभावसँग परिचित हुन ● आजको विश्वका मूल विशेषताहरू र सामाजिक विविधताको समीक्षा गर्न ● सामाजिक सम्बन्धको स्वरूप पहिचान गरी सामाजिक सम्बन्ध विकास र सामाजिक अन्तरनिर्भरताको व्याख्या गर्न ● आफ्नो समुदायमा आएका परिवर्तनहरू र त्यसका कारणहरूको व्याख्या गर्न
३. भूगोल र सामाजिक सम्बन्ध	<ul style="list-style-type: none"> ● विश्वको भौगोलिक विविधता र विशिष्टताको परिचय दिन ● विश्व मानचित्रमा नेपाल चिनाउने आधारहरू पहिचान र विश्लेषण गर्न ● भौगोलिक विशेषताले अर्थतन्त्र, जीविकोपार्जन, क्षेत्रीयताको निर्माण, गाउँ सहरको सम्बन्ध र पर्यटन क्षेत्रमा पार्ने असर एवम् जीवन र समाजलाई पार्ने महत्त्वपूर्ण प्रभावको विश्लेषण गर्न ● नेपालका तीन पर्यावरणीय क्षेत्रका विशेषताहरूको विश्लेषण गर्न ● नेपालका प्रदेशहरूका भौगोलिक, जनसाङ्ख्यिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विशेषताहरू र अन्तरसम्बन्धको समीक्षा गर्न ● विपत् व्यवस्थापनका सम्बन्धमा हाल भएका प्रयासहरूको समीक्षा गर्न ● स्रोत नक्साङ्कन र यसको महत्त्व उल्लेख गर्न ● भूगोल र प्रविधिविचको अन्तरसम्बन्ध देखाउन र सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी तथ्याङ्क तालिकीकरण गरी ग्राफ, चार्ट निर्माण गर्न
४. नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको प्राचीनकालीन -गोपाल, महिषपाल र किरातकाल) राज्यसत्ता, अर्थतन्त्र, कानून, संस्कृति र कलाकौशलको व्याख्या गर्न ● नेपालको मध्यकालीन -काठमाडौँ, लुम्बिनी तिलौराकोट, सिम्रौनगढ, सिँजा र जनकपुर) ● सभ्यताको उदयको विशिष्ट अवस्थाको परिचय दिन ● ससाना राज्यहरूको उदय र अवसानको कारण पहिचान गर्न ● पृथ्वीनारायण शाहदेखि राणाशासन कालको राज्यसत्ता, अर्थतन्त्र, कानून, संस्कृति प्रस्तुत गर्न ● पञ्चायत काल र बहुदलीय लोकतन्त्र, सङ्क्रमणकालीन अवधि -वि. सं. २०६३ देखि २०७१) को तुलना गर्न ● नेपालको सङ्घीय गणतान्त्रिक युग -वि. सं. २०७३ देखि हालसम्म) को राज्यसत्ता, ● अर्थतन्त्र, कानून, संस्कृतिको समीक्षा गर्न ● लोकतन्त्रको उदय, विकासको कारण र प्रभावहरू उल्लेख गर्न ● मध्यकालीन एसियाको आर्थिक उदयको परिचय दिन ● एसियाको आर्थिक उदय र सङ्कृचनका आधारहरू उल्लेख गर्न ● औद्योगिक क्रान्ति र युरोपेली औपनिवेशिकताको सुरुआतका कारण र प्रभाव पहिचान गर्न ● आफ्नो समुदायमा घटेका महत्त्वपूर्ण घटनालाई समयवद्ध तालिकामा प्रस्तुत गर्न

<p>५. सामाजिक पहिचान, विविधता र वर्ग विभाजन</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● जात प्रथाका दैवी, शास्त्रीय र व्यवहारजन्य अवधारणको समीक्षा गर्न ● जातजाति र आर्थिक विस्तारको अन्तरसम्बन्धको खोजी गर्न ● जाति, जनजाति र मधेशीको बदलिँदो परिभाषा खोजी गर्न ● एकल र बहुपहिचान, पहिचानको तरलता र स्थिरताको परिचय दिन ● छुवाछुतलाई अमानवीय र गैरकानुनी कार्यका रूपमा आत्मबोध गर्न ● समावेशीकरणको अवधारणा, आयाम तथा तरिका प्रस्तुत गर्न ● दलितको विद्यमान अवस्था पहिचान र विश्लेषण गर्न ● दलितसम्बन्धी कानुनी व्यवस्था र कार्यान्वयनको अवस्थाको तुलना गर्न र दलित समावेशीकरणको मूल्याङ्कन गर्न ● नेपाली समाजमा वर्ग विभाजन र वर्ग निर्माणका आधार पहिचान गर्न ● जैविक लिङ्ग र सामाजिक लैङ्गिकता निर्माणको परिचय दिन ● लैङ्गिकतामा आधारित राजनीतिक, आर्थिक र सांस्कृतिक असमानता कम गर्न भएका प्रयासहरूको समीक्षा गर्न ● लैङ्गिक समावेशिताको अर्थ र तरिका पहिचान गर्न ● धार्मिक, क्षेत्रीय, अपाङ्गता भएका, यौनिक अल्पसङ्ख्यक समुदायको पहिचान गर्न र तिनको अवस्थाको वर्णन गर्न ● समतामूलक समाज निर्माणका आधार र उपायहरू खोजी गर्न ● आफ्नो समुदायमा सानो सर्वेक्षण गरी लैङ्गिक तथा जातीय सम्बन्धको अवस्था पहिचान गर्न
<p>६. संविधान र नागरिक सचेतना</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालका संविधानहरू (२०४७ र हालको) को प्रस्तावनाको तुलनात्मक अध्ययन र विश्लेषण गर्न ● नेपालको संविधानमा राजनीतिक, कानुनी, आर्थिक र सांस्कृतिक आयामहरूको व्याख्या गर्न ● नेपालको संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको निर्वाचन प्रक्रिया बताउन ● सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकार एवम् अन्तरसम्बन्धको पहिचान र तुलना गर्न ● नागरिक हक र कर्तव्यको अभ्यास गर्न ● सूचनाको हक र यसको कार्यान्वयनको समीक्षा गर्न ● राष्ट्रिय सुरक्षाको अवधारणाको व्याख्या गर्न ● नेपालमा राष्ट्रिय सुरक्षाका चुनौती पहिचान गर्न ● संवैधानिक अधिकार प्रयोग गर्न
<p>७. बस्ती, सहरीकरण, बसाइँसराइ र जनसाङ्ख्यिकी</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● बस्तीको परिचय दिन र वर्गीकरण गर्न ● मानव बस्तीका विशेषता र विविधताको पहिचान गर्न ● बस्तीहरूको प्रकृति र सामाजिक सेवाविचको सम्बन्ध वर्णन गर्न ● सहरीकरणको अवधारणा र विश्वव्यापी प्रवृत्तिको परिचय दिन ● नेपालमा सहरीकरणका मापदण्ड, विस्तार र प्रवृत्तिको समीक्षा गर्न ● सहरीकरणका अवसर र चुनौतीहरू प्रस्तुत गर्न ● गाउँ सहर सम्बन्धले जीविकोपार्जनको विविधीकरणमा पारेको असर उल्लेख गर्न जनसाङ्ख्यिक स्वरूपको प्रवृत्ति, कारण र प्रभावको व्याख्या गर्न ● नेपालको जनसङ्ख्याको आकार, वृद्धि बताई प्रादेशिक वितरण तयार गर्न ● कोरा जन्मदर (Crude birth rate – CBR), कुल प्रजनन दर (Total fertility rate – TFR), कोरा मृत्युदर (Crude death rate), नवजात शिशु मृत्यु दर (Infant mortality rate), बाल मृत्यु दर (Child mortality rate) र मातृ मृत्यु दर (Maternal mortality rate) निकाल्न र तिनका प्रवृत्ति, कारण र प्रभावको पहिचान गर्न ● जनसाङ्ख्यिक सङ्क्रमणको सान्दर्भिकताको विश्लेषण गर्न जन्मदर र मृत्युदरका निर्धारक तत्वहरू उल्लेख गर्न ● गुणस्तरीय जीवनको अवधारणा र आयामहरूको बारेमा वर्णन गर्न बसाइँसराइको अवधारणासँग परिचित हुन ● बसाइँसराइका कारण, स्वरूप, प्रभाव र क्षेत्रको पहिचान गर्न ● विश्वमा नेपालीहरूको प्रवाहको अवस्था, कारण र असरहरूको विश्लेषण गर्न बसाइँसराइ र विप्रेषणको अन्तरसम्बन्ध पहिचान र विश्लेषण गर्न ● बसाइँसराइको आर्थिक र सामाजिक प्रभाव विश्लेषण गर्न बसाइँसराइ र सहरीकरणबीचको सम्बन्ध वर्णन गर्न ● आफ्नो समुदायमा भएको जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइसम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विश्लेषण गर्न

<p>८. शिक्षा र स्वास्थ्य</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षा र मानव सक्षमताको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गर्न ● नेपालमा विद्यालय शिक्षाको पहुँच, समावेशिता, गुणस्तर र उपलब्धिको समीक्षा गर्न ● नेपालमा उच्च शिक्षाको अवस्था र चुनौतीहरू उल्लेख गर्न ● नेपालमा शिक्षा क्षेत्रमा सार्वजनिक र निजी लगानीका सम्बन्धमा बहस गर्न ● शिक्षा र रोजगारीको सम्बन्ध पहिल्याउन ● इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालसम्बन्धी शिक्षा: ● इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालको सुरक्षित प्रयोगका उपाय पहिचान गर्न ● इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालको उचित प्रयोग गर्न ● नेपालमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच, गुणस्तर र उपलब्धिको समीक्षा गर्न ● नेपालमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा गरिएको लगानीका सम्बन्धमा बहस गर्न ● स्वउपचार र अनौपचारिक स्वास्थ्य लाभका परिपाटीहरूका बारेमा जानकारी लिन ● नेपालमा पोषणको स्थितिको समीक्षा गर्न ● आफ्नो समुदायको शिक्षा र स्वास्थ्यको अवस्थाको समीक्षा गर्न
<p>९. अर्थतन्त्र र विकास</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको स्थानीय, औपचारिक तथा अनौपचारिक आर्थिक कारोबार पद्धतिहरू पहिचान गर्न ● अर्थतन्त्रको बदलिँदो संरचना : कृषि, उद्योग, भौतिक पूर्वाधार र सामाजिक क्षेत्र -वि. सं. २०१३ देखि हालसम्म) को विश्लेषण गर्न ● नेपालमा श्रम शक्ति र रोजगारीका अवसरहरूको खोजी गर्न ● सरकारी वित्तको स्रोत, वितरण र उपयोगको विश्लेषण गर्न ● सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रहरूबिचको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गर्न ● निजी लगानी र उद्यमशीलताको प्रवर्धनका उपायहरू खोजी गर्न ● वैदेशिक व्यापार सन्तुलन र घाटाको अन्तर कम गर्ने उपायहरू बताउन ● विप्रेषण अर्थतन्त्रको विस्तार, प्रभाव र सीमा उल्लेख गर्न ● आर्थिक वृद्धि, दिगोविकास र मानव विकासको अवधारणको व्याख्या गरी तिनीहरूको तुलना गर्न ● नेपालमा गरिबी, बेरोजगारी र आम्दानीको असमानताको अवस्था पहिचान गर्न ● नेपालको विकासमा निजीकरण, उदारीकरण र विश्वव्यापीकरणका प्रभावहरू उल्लेख गर्न ● लोककल्याणकारी समाजको विकास र समृद्धिका आधारहरू उल्लेख गर्न ● आफ्नो समुदायमा सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रबाट सञ्चालित आर्थिक क्रियाकलापको अवस्थाको समीक्षा गर्न ● आफ्नो समुदायमा जीविकोपार्जनमा भएको विविधिकरणले आएको परिवर्तनको विश्लेषण गर्न
<p>१०. नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र समसामयिक घटनाहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको विदेश नीतिका आधारहरू बताउन ● नेपाल र भारत तथा नेपाल र चीनको सम्बन्धमा आएका परिवर्तनका आयामहरूसँग परिचित हुन ● नेपाल र भारतबिचको ऐतिहासिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक सम्बन्धको सङ्क्षिप्त व्याख्या गर्न ● विश्वव्यापी सरकारको उदय र विकास : सार्क, बिमस्टेक (BIMSTEC), विश्व व्यापार सङ्गठन) को समीक्षा गर्न ● नेपालको वैदेशिक श्रम सम्बन्धी नीति र त्यसको कार्यान्वयनको अवस्थाको बारेमा समीक्षा गर्न ● नेपाल र विश्वमा घटेका समसामयिक घटनाहरूको पहिचान र विश्लेषण गर्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

विषयक्षेत्र	विषयवस्तु -कक्षा ११)	कार्यघण्टा
<p>१. सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि</p>	<p>१.१ सामाजिक अध्ययनको अर्थ र स्वरूप १.२ समाजसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन विधिहरू १.३ आगमन, निगमन र सामान्यीकरण १.४ गुणात्मक र परिमाणात्मक सूचनाको महत्त्व र वर्गीकरण १.५ सहसम्बन्ध तथा कार्यकारण सम्बन्ध स्थापना १.६ परिमाणात्मक सूचना प्रस्तुत गर्ने तरिकाहरू (सङ्ख्या, दर, अनुपात)</p>	<p>८</p>
<p>२. मानव तथा समाजको उद्भव र विकास</p>	<p>२.१ मानवजातिको उद्भव र विकास २.२ ढुङ्गे युगको संस्कृति -गुजारा प्रणाली) २.३ कृषि युगको सुरुआत र विकास २.४ पुँजीवादी र औद्योगिक विश्वको निर्माण र प्रभाव २.५ आजको विश्वको विशेषताहरू र सामाजिक विविधता २.६ सामाजिक सम्बन्धहरूको विकास र सामाजिक अन्तरनिर्भरता</p>	<p>९</p>

<p>३. भूगोल र सामाजिक सम्बन्ध</p>	<p>३.१ विश्वको भौगोलिक चिनारी र विश्व मानचित्रमा नेपाल</p> <p>३.२ भौगोलिक विशेषता र पर्यावरणीय क्षेत्रहरू</p> <p>३.३ भौगोलिक विशेषताहरूले जीवन र समाजका निम्नलिखित पक्षमा पार्ने असरहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अर्थतन्त्र ● जीविकोपार्जन ● क्षेत्रीय र प्रादेशिक अन्तरसम्बन्ध ● पहुँच र सहजता ● गाउँसहर सम्बन्ध ● पर्यटन <p>३.४ नेपालका तीन पर्यावरणीय क्षेत्रका विशेषताहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● भौगोलिक ● जनसाङ्ख्यिक ● आर्थिक ● सामाजिक तथा सांस्कृतिक <p>३.५ नेपालका प्रदेशका विशेषताहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● भौगोलिक ● जनसाङ्ख्यिक ● आर्थिक ● सामाजिक तथा सांस्कृतिक <p>३.६ अन्तरप्रादेशिक सम्बन्ध</p> <p>३.७ विपत् व्यवस्थापन: विद्यमान प्रयास र अभ्यास</p> <p>३.७ भूगोलमा सूचना प्रविधिको प्रयोग</p> <ul style="list-style-type: none"> ● तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन तथा तालिकीकरण र विश्लेषणमा उपयुक्त सफ्टवेयरको प्रयोग ● सूचना प्रविधि प्रयोग गरी ग्राफ, चार्ट र रेखाचित्रको निर्माण ● स्रोत नक्साङ्कन र यसको प्रयोग : भूगोल र प्रविधि -जिआइएस, जिपिएस इत्यादि) 	<p>१८</p>
<p>४. नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम</p>	<p>४.१ नेपालको इतिहास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्राचीन काल ● मध्य काल : ससाना राज्यहरूको उदय र अवसान ● आधुनिक काल <p>१. पृथ्वीनारायणदेखि राणाकालको अन्त्यसम्म</p> <p>२. सङ्क्रमणकालीन अवधि -वि.सं. २००७ देखि २०१७ सम्म)</p> <p>३. पञ्चायत काल -वि.सं. २०१७ देखि २०४७ सम्म)</p> <p>४. बहुदलीय लोकतन्त्र -वि.सं. २०४७ देखि २०६३ सम्म)</p> <p>५. दोस्रो सङ्क्रमणकालीन अवधि -वि.सं. २०६३ देखि २०७२ सम्म)</p> <p>६. सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक काल -वि.सं. २०७२ देखि हालसम्म)</p> <p>४.२ विश्वको इतिहास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● मध्यकालीन एसिया : आर्थिक उदय ● एसियामा आर्थिक सङ्कुचन ● औद्योगिक क्रान्ति र युरोपेली औपनिवेशिकताको सुरुआत ● लोकतन्त्रको उदय र विकास 	<p>१४</p>

<p>५. सामाजिक पहिचान विविधता र वर्ग विभाजन</p>	<p>५.१ जातप्रथा</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जातप्रथाको प्रारम्भिक इतिहासका तीन अवधारणाहरू : दैवी शास्त्रीय र व्यवहारजन्य ● जात, उपजात र आर्थिक विस्तार <p>५.२ जाति, जनजाति र मधेशी</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जाति, जनजाति र मधेशीको बदलिँदो परिभाषा र पहिचान ● जाति, जनजाति र मधेशीबिचको विविधता : जनगणना र अन्य तथ्याङ्कको पुनरवलोकन ● बहुसांस्कृतिकता र बहुल सांस्कृतिकताको विचार र अभ्यास <p>५.३ दलित र समावेशीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> ● दलित र मानव अधिकार ● दलितको समावेशीकरणको ● दलितसम्बन्धी कानुनी व्यवस्था र कार्यान्वयन <p>५.४ वर्ग र वर्ग विभाजनका आधार</p> <p>५.५ लैङ्गिकता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लैङ्गिकताको निर्माण : जैविक र सामाजिक ● लैङ्गिकतामा आधारित राजनीतिक, आर्थिक र सांस्कृतिक असमानता ● लैङ्गिक समावेशिता <p>५.६ धार्मिक, क्षेत्रीय, अपाङ्गता भएका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक समुदायको पहिचान र समावेशीकरण</p> <p>५.७ समतामूलक समाज निर्माणका उपायहरू</p>	<p>१५</p>
<p>६. नागरिक सचेतना र संविधान</p>	<p>६.१ नेपालको अधिराज्यको संविधान २०४७ र नेपालको संविधानको प्रस्तावनाको तुलनात्मक अध्ययन</p> <p>६.२ नेपालको संविधानको राजनीतिक, कानुनी, आर्थिक र सांस्कृतिक विशेषताहरू</p> <p>६.३ नेपालको संविधान र निर्वाचन प्रणाली</p> <p>६.४ सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरूको निर्माण, काम, कर्तव्य, अधिकार अन्तरसम्बन्ध</p> <p>६.२ राष्ट्रिय सुरक्षाको अवधारणा तथा चुनौती</p> <p>६.३ नागरिक हक र कर्तव्य</p> <p>६.४ सूचनाको हक र यसको कार्यान्वयन</p>	<p>१३</p>
<p>७. बस्ती, सहरीकरण, बसाइँसराइ र जनसाङ्ख्यिकी</p>	<p>७.१ बस्ती विकास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● बस्तीको परिचय र वर्गीकरण ● ग्रामीण र सहरी बस्तीका विशेषताहरू ● बस्तीहरूको प्रकृति र सामाजिक सेवाविचको तालमेल <p>७.२ सहरीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सहरीकरणको अवधारणा र विश्वव्यापी प्रवृत्ति ● नेपालमा सहरीकरणको मापदण्ड, विस्तार र प्रवृत्ति ● सहरीकरणका अवसर र चुनौतीहरू ● गाउँ सहर सम्बन्धले जीविकोपार्जनको विविधीकरणमा पारेको असर <p>७.३ जनसाङ्ख्यिकीको स्वरूप</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जनसङ्ख्या आकार, वृद्धि र प्रादेशिक वितरण ● जनसङ्ख्याको चाप र बदलिँदो स्वरूप ● जनसाङ्ख्यिक सङ्क्रमण र यसको सान्दर्भिकता ● लिङ्ग, उमेर संरचनाको सङ्क्रमण ● जन्मदर र मृत्युदर मापन <p>७.४ बसाइँसराइ</p> <ul style="list-style-type: none"> ● बसाइँसराइको अवधारणा र विशेषताहरू ● बसाइँसराइको वर्गीकरण, प्रवृत्ति र प्रभाव ● विश्वमा नेपालीको प्रवाह ● बसाइँसराइ, विप्रेषण र यसको प्रभाव ● बसाइँसराइको आर्थिक र सामाजिक प्रभाव ● बसाइँसराइ र सहरीकरणविचको सम्बन्ध 	<p>१३</p>

<p>ट. शिक्षा र स्वास्थ्य</p>	<p>८.१ शिक्षा</p> <ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षा र मानव सक्षमता ● नेपालमा विद्यालय शिक्षा : पहुँच, समावेशिता, गुणस्तर र उपलब्धि ● नेपालमा उच्च शिक्षाको अवस्था र चुनौती ● नेपालको शिक्षा क्षेत्रमा सरकारी र निजी लगानी ● शिक्षा र रोजगारी <ul style="list-style-type: none"> ● सूचना प्रविधि र शिक्षा : इन्टरनेटको उपयोगिता र यसको प्रयोग ● सामाजिक सञ्जालको प्रयोग, यसका चुनौती र सुरक्षात्मक उपाय <p>८.२ स्वास्थ्य</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नेपालमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच, गुणस्तर र उपलब्धि ● स्वास्थ्य सेवामा सार्वजनिक तथा निजी लगानी ● स्वउपचार र अनौपचारिक स्वास्थ्य लाभ ● पोषणको स्थिति 	<p>१०</p>
<p>ड. अर्थतन्त्र र विकास</p>	<p>९.१ नेपालको अर्थतन्त्रका आधार र विशेषताहरू</p> <p>९.२ स्थानीय औपचारिक तथा अनौपचारिक आर्थिक कारोबार पद्धतिहरू</p> <p>९.३ अर्थतन्त्रको बदलिँदो संरचना : कृषि, उद्योग, निर्माण र सामाजिक क्षेत्र</p> <p>९.४ नेपालमा श्रम शक्ति र रोजगारीका अवसरहरू</p> <p>९.५ सरकारी वित्तको स्रोत, वितरण र उपयोग</p> <p>९.६ सार्वजनिक, सरकारी, निजी तथा सहकारी क्षेत्र र यिनीहरूबिचको अन्तरसम्बन्ध</p> <p>९.७ निजी लगानीको महत्त्व र उद्यमशीलताको प्रवर्धन</p> <p>९.८ वैदेशिक व्यापार सन्तुलन र घाटा</p> <p>९.९ विप्रेषण अर्थतन्त्रको विस्तार, प्रभाव र सीमा</p> <p>९.१० आर्थिक विकास, दिगो विकास, मानव विकास र समावेशी विकासको अवधारणा</p> <p>९.११ नेपालमा गरिबी, बेरोजगारी र आर्थिक असमानता</p> <p>९.१२ नेपालको विकासमा निजीकरण, उदारीकरण र विश्वव्यापीकरणका प्रभावहरू</p> <p>९.१३ लोककल्याणकारी समाजको विकास र समृद्धि</p> <p>९.१४ आर्थिक तथा सामाजिक सर्वेक्षणमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न</p>	<p>१३</p>
<p>१०. नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध समसामयिक घटनाहरू</p>	<p>१०.१ नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको विदेश नीतिका आधार ● नेपाल र भारत सम्बन्ध ● नेपाल र चीन सम्बन्ध ● वैश्विक सरकारको उदय र विकास ● सार्क (SAARC) <ul style="list-style-type: none"> ● बिमस्टेक (BIMSTEC) ● विश्व व्यापार सङ्गठन ● नेपालको वैदेशिक श्रमसम्बन्धी नीति र कार्यान्वयन <p>१०.२ समसामयिक घटनाहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा भएका समसामयिक घटनाहरू (शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक र खेलकुदसँगसम्बन्धी परियोजना कार्य) 	<p>७</p>
		<p>१२०</p>

ध. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यमा समावेश गर्न सकिने केही क्रियाकलापहरू

विषयवस्तुको क्षेत्र	कार्यघण्टा	क्रियाकलापका उदाहरण
सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	४	<ul style="list-style-type: none"> ● समाजका बारेमा छोटो विवरण लेखी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने ● समूहमा विद्यालय तथा समुदायसँग सम्बन्धित विभिन्न परिमाणात्मक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तालिका तथा रेखाचित्रमा प्रस्तुत गर्ने ● समूहमा गुणात्मक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रस्तुत गर्ने
मानव तथा समाजको उद्भव र विकास	२	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो समाजमा पछिल्लो १५ वर्ष यता आएका परिवर्तन र त्यसका कारण सम्बन्धमा अभिभावक वा अन्य जानकार स्रोत व्यक्तिसँग सोधपुछ गरी बढीमा दुई पृष्ठको लेख तयार पार्ने

भद्रगोल र सामाजिक सम्बन्ध	७	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बसोबास गर्ने स्थानको भौगोलिक विशेषताहरू पहिचान गरी त्यसले परिवारको जीविको पार्जनमा पारेको असरबारेमा तालिकासहितको सूची बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्ने ● विद्यार्थीले आफू बसोबास गरिरहेको स्थानको सहजता तथा असहजताको स्थितिमा २० वर्षको अवधिमा आएको फरकपना सम्बन्धमा सूचना सङ्कलन गरी कक्षाकोठामा छलफल गर्ने ● विभिन्न स्रोतबाट नेपालका पर्यावरणीय क्षेत्रहरूको प्रदेशगत तथासङ्कलन गरी तालिका, ग्राफ वा चार्टमा प्रस्तुत गरेर स्प्रेडसिट वा अन्य उपयुक्त सफ्टवेयर प्रयोग गरी तुलना तथा विश्लेषण गर्ने ● जिआइएस, जिपिएस इत्यादि प्रयोग गरी शिक्षकले तोकेका स्थान पहिचान गन ● उपलब्ध मोबाइल एप्लिकेसन प्रयोग गरी आफ्नो समुदायका भौगोलिक विशेषताहरूको पहिचान गरी छलफल गर्ने
नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	३	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय वा कुनै स्थानको मौखिक इतिहासको सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने ● नेपालको इतिहासका महत्त्वपूर्ण घटनालाई समयबद्ध (Chronological order) तालिकामा प्रस्तुत गर्ने
सामाजिक पहिचान, विविधता र वर्ग विभाजन	५	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बसोबास गर्ने समाजमा रहेका जातप्रथासम्बन्धी जैविक, प्राकृतिक, दैवी, सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक तथा ऐतिहासिक कारणबारेमा छलफल गरी टिपोट तयार पार्ने ● आफ्नो समुदायमा समूहमा सानो सर्वेक्षण गरी लैङ्गिक तथा जातीय विभेद र समावेशीकरणको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ● आफू बसोबास गर्ने समाजमा जातीय समानता कायम गर्न चाल्नुपर्ने कदमबारेमा सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने
नागरिक सचेतना र सविधान	३	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको संविधानले स्थानीय सरकारलाई दिएका अधिकार कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहको सरकारले गरेका काम सम्बन्धमा जनप्रतिनिधिलाई कक्षामा आमन्त्रण गरी छलफल गर्ने ● आफ्नो विद्यालय रहेका वडाको अध्यक्ष, सदस्य वा सचिवलाई कक्षामा आमन्त्रण गरी वडा समितिका काम, कर्तव्य र अधिकार विषयमा प्रवचन दिन लगाउने। प्रवचनपछि स्थानीय युवाले वडा समितिलाई गर्न सक्ने सहयोगबारेमा छलफल गर्ने ● नेपालको संविधान जारी भएयता आफू बसोबास गरेको समुदायमा भएका राजनीतिक र निर्वाचन केन्द्रित कार्यक्रमहरू तथा ती कार्यक्रमहरूमा आफ्नो सहभागिताबारेमा छोटो सूची तयार गरेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने
बस्ती, सहरीकरण बसाइँसराइ र जनसाङ्ख्यिकी	५	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बस्ने ठाउँलाई गाउँ वा सहर किन भनिएको भन्नेबारेमा कक्षाकोठामा छलफल गर्ने ● कुनै पनि व्यक्ति गाउँ र सहरमा हुने बस्तीका विशेषताहरूको सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने ● आफ्ना बाबुआमाका दाजुभाइ दिदीबहिनी कति जना जन्मनुभएको थियो र अहिले कति जना जीवित हुनुहुन्छ भन्ने विवरण फाराममा भरेर ल्याउने सम्पूर्ण कक्षाका विद्यार्थीहरूले सबैपरि वारहरूको बारेको सूचना सङ्कलन गरेर तालिका र रेखाचित्र बनाई प्रस्तुत गर्ने
शिक्षा र स्वास्थ्य	३	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बसोबास गर्ने स्थानको शिक्षाको अवस्था प्रदेश र राष्ट्रिय आँकडासँग तुलना गरी बताउने ● आफू बसोबास गर्ने स्थानमा पछिल्लो २० वर्षमा स्वास्थ्य सेवाको विस्तार भएको प्रगति र त्यसले समुदायमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा सूचना सङ्कलन गरी कक्षामा छलफल गर्ने ● आफ्ना साथीहरूसँग आधुनिक प्रविधिसँग जोडिएको सामाजिक सञ्जालको दुरुपयोग र त्यसले पारेको असरको विवरण तयार गरी त्यसको नियन्त्रणका लागि गर्नुपर्ने उपाय सम्बन्धमा कक्षामा छलफल गर्ने
अर्थतन्त्र र विकास	५	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बसोबास गरेको समुदायमा उत्पादन हुने वस्तु तथा तिनको विक्रीवितरण र विनिमय प्रणाली सम्बन्धमा समुदायमा सोधखोज गरी कक्षामा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने ● अभिभावकहरूसँग सोधेर आफ्नोपरिवारमा भएका आर्थिक उपार्जनका माध्यम पहिचान गरी पछिल्लो १५ वर्षमा यस्तो आम्दानीका माध्यमहरूमा आएका परिवर्तनको अवस्था र त्यसले पारि वारिक जीवनमा पारेको प्रभाव पक्षसमेत समेटि विवरण तयार पारे कक्षामा प्रस्तुत गर्ने
नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र समसामयिक घटनाहरू	३	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न पत्रपत्रिका र सञ्चार माध्यममा आधारित भई नेपालको छिमेकी देशसँगको सम्बन्धका विविध पक्ष खोजी गरी त्यसको विवरण कक्षाकोठामा छलफल गर्ने ● आफू बसोबास गर्ने स्थानमा वैदेशिक रोजगारीमा गई फर्केका व्यक्तिको पहिचान गरी वैदेशिक रोजगारीका फाइदा र समस्यासम्बन्धी विभिन्न तथ्य सङ्कलन गरेर तालिका बनाई प्रस्तुत गर्ने ● राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा घटेका कुनै घटना लाई त्यसको सङ्क्षिप्त परिचय, घटना घट्नुका कारण, त्यसको परिणाम र निचोड प्रस्तुत गर्ने
जम्मा		४०

६. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सामाजिक अध्ययन विषयले विद्यार्थीहरूलाई राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति समर्पित, नागरिक मूल्य मान्यताप्रति सचेत र समसामयिक परिवेशको विश्लेषण र समालोचनात्मक दृष्टिकोण सहितको नागरिक तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ। यस विषयको पाठ्यक्रम सामाजिक जीवनसँग सम्बन्धित विभिन्न क्षेत्रहरूलाई समेटेर एकीकृत रूपमा तयार गरिएको छ। यसमा उल्लेख गरिएका विषयवस्तुहरूको अध्ययन अध्यापन गराउँदा सबै क्षेत्रलाई उत्तिकै महत्त्व दिनुपर्ने हुन्छ। सम्बन्धित विषयवस्तुको एकीकृत रूपमा सहजीकरण गराई विषयवस्तुको ज्ञान, सिप र धारणाको विकास गराउनुपर्छ। विद्यार्थीहरूमा सैद्धान्तिक र व्यावहारिक दुवै पक्षको विकास गराई सकारात्मक व्यवहारको जगेर्ना गर्नु यस विषयको मुख्य ध्येय हो।

विद्यार्थीहरूमा समालोचनात्मक तथा सकारात्मक सोचको विकास, प्रतिभा प्रष्फुटन, सिर्जनात्मक सिपको विकास र विविध प्रकारका सामाजिक सिपको विकास गरी व्यवहारमा सुधार गर्दै समाजको नेतृत्व गर्न सक्ने क्षमताको विकास गराउने जस्ता मूलभूत उद्देश्यहरू यस विषयले राखेको छ। सामाजिक अध्ययनका विषयवस्तुको व्यावहारिक ज्ञान दिनका लागि कक्षाभित्र वा बाहिर आआफ्नो कक्षाकोठा, विद्यालय, परिवार, टोल, विभिन्न समूह, समुदायलगायत स्थानीय सर कारसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू गराउनुपर्ने छ। विषयवस्तुलाई जस्ताको तस्तै कण्ठ गराउने शिक्षण पद्धतिलाई निरुत्साहन गरी विद्यार्थीहरूलाई आआफ्ना समुदायमा खोज गरी सिर्जनात्मक प्रतिभाको विकास गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने छ। यस विषयले विद्यार्थीहरूमा कथा, कविता, नाटक, समाचार, चिठी, सम्पादकीय, गीत, प्रतिवेदन, रेखाचित्र, वृत्तचित्र, स्तम्भ चित्र, तालिका, तस्वीर, नक्सा जस्ता सिर्जनशील विधाहरूमा फर्त आवश्यक ज्ञान, सिप र अभिवृत्ति विकास गराउँदै सिर्जनशीलताको विकास गराउने लक्ष्य राखेको छ।

यी सिपहरूको विकासका लागि सबै विद्यार्थीहरूलाई एकै खालको सहजीकरणले सम्भव नहुन पनि सक्छ। त्यसैले उनीहरूलाई बहुबौद्धिकताको सिद्धान्तानुरूप रुचि र क्षमताअनुसारका ज्ञान र सिप एवम् मूल्यहरूको विकास गर्न क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनुपर्छ। यसका निम्ति योजनाबद्ध सिकाइ सहजीकरणको लोठ भूमिका रहन्छ। विद्यार्थीहरूलाई “गर र सिक” भन्ने धारणाको अभिवृद्धि गराउनु सामाजिक अध्ययन विषयको मूल लक्ष्य हो। किशोर किशोरी आफैँले गरेर सिकेका कुरामा विश्वास गर्छन्। मनमा विश्वास जागेपछि उक्त सिकाइले व्यवहारमा सुधार ल्याउँछ। त्यसैले सामाजिक अध्ययन विषयमा सिकाइ सहजीकरण गर्दा विभिन्न प्रकारका विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण विधिहरू प्रयोग गर्नुपर्छ। जस्तै :

(क) प्रश्नोत्तर (ख) प्रदर्शन (ग) समस्या समाधान (घ) छलफल (ङ) अवलोकन (च) सोधखोज (छ) अभिनय (ज) परियोजना (झ) प्रयोग (ट) स्थलगत भ्रमण (ठ) घटना अध्ययन (ड) समालोचनात्मक चिन्तन (त) सामुदायिक कार्य

यी विधिहरू नमुना मात्र हुन्। स्थानीय परिवेश, विषयवस्तुको प्रकृति र स्वरूपका आधारमा सिकाइ सहजीकरणमा विविधता ल्याउन सकिने छ। शिक्षकले सिकाइ सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीको उमेर, तह, रुचि, बहुबौद्धिकता, मनोविज्ञान, सामाजिक पृष्ठभूमि, विद्यार्थी सङ्ख्या, शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता आदि समेतलाई ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीहरूको सहभागिता एवम् सामूहिक तथा सहयोगात्मक सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्छ। विद्यार्थीलाई समस्या समाधान गर्न गाह्रो वा अप्ठ्यारो परेको अवस्थामा उनीहरूका कमी कमजोरीलाई राम्ररी केलाई शिक्षकद्वारा समस्या समाधानमा सहयोग गर्नुपर्छ। विद्यार्थीहरू सिर्जना र प्रतिभाका भण्डार हुन्। त्यसैले उनीहरूका प्रतिभा प्रष्फुटनका लागि उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्नुपर्छ। शिक्षकले एउटा सहजकर्ताका रूपमा विद्यार्थीहरूलाई सही बाटो देखाउन सहयोग पुर्याउनुपर्छ। उल्लिखित विधिहरूका अतिरिक्त कथाकथन, मन्थन, कार्यशाला विधि, प्रवचन विधि, सर्वे जस्ता विधिहरू पनि आवश्यकताअनुसार प्रयोग गर्नुपर्छ। सामाजिक अध्ययन विषय शिक्षण गर्दा सूचना प्रविधिको समेत सहयोग लिएर सिकन सक्ने वातावरण तयार गर्नुपर्छ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप तथा अभिवृत्ति प्राप्त गर्न सके सकेनन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउने महत्त्वपूर्ण साधन मूल्याङ्कन हो। विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्दा विद्यार्थीहरूले अध्ययन गरेका विषयवस्तु व्यवहारमा प्रयोग गर्न सक्छन्सकदैन भनी अध्ययन गर्नुपर्छ। यसका लागि आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न साधन र विधिहरूको सञ्चयिका अग्रिम रूपमा शिक्षकले तयार पारी विद्यार्थीहरूलाई उपलब्ध गराउनुपर्छ। यस विषयको पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका तहगत सक्षमताहरू, कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू र तिनका विषयवस्तु, सोसँग सम्बन्धित सिप, सिकाइ सहभागिता र सिकाइ सक्रियताका आधारमा विद्यार्थीहरूको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ। यस्तो मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापकै अभिन्न अङ्गका रूपमा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारमा केन्द्रित हुनुपर्दछ।

विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै प्रयोजनका लागि सञ्चालन गरिने छ। विद्यार्थीको निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कनको कुल भारमध्ये २५ प्रतिशत आन्तरिक र ७५ प्रतिशत बाह्य मूल्याङ्कनबाट हुनेछ। यसका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको निर्धारित अभिलेखका आधारमा मूल्याङ्कनको कुल अङ्कको २५ प्रतिशत आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा र ७५ प्रतिशत बाह्य परीक्षाबाट समावेश गरी विद्यार्थीको सिकाइ स्तर निर्धारण गरिन्छ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक वा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीहरूको कार्य सञ्चयिका फाइल बनाई सोको आधारमा उनीहरूको कार्य र उनीहरूले गरे का कार्य र उनीहरूमा आएको व्यवहार परिवर्तनका अभिलेख राखी सोका आधारमा अङ्क प्रदान गर्नुपर्दछ। सामाजिक अध्ययन विषय सिकाइका क्रममा कक्षाकोठामा कक्षागत शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा गृहकार्य, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कन साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिने छ। यस्तो मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको अभिलेख राखी त्यही अभिलेखका आधार मा सिकाइस्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ। आवश्यकतानुसार उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ। विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका

विद्यार्थीका लागि विषय शिक्षकले नै उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । यस विषयमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कन प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विद्यार्थीहरूले के कति सिके भन्ने कुरा पत्ता लगाई नसिकेको भए कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइनुपर्छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको भार २५% छुटाइएको छ । यस विषयको आन्तरिक मूल्याङ्कनमा कक्षा सहभागिता, सकारात्मक व्यवहार प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, आन्तरिक परीक्षाबाट प्राप्त विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई समेटिनु पर्दछ ।

यस खण्डको मूल्याङ्कन विद्यार्थीले व्यक्तिगत तथा समूह कार्य तथा परियोजनाको गुणस्तरको आधारमा विद्यालय तहमा गठन गरिने मूल्याङ्कन समितिले गर्ने छ भने तोकिएको निकायबाट यसको प्राविधिक परीक्षण हुने छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरू र अङ्क विभाजन निम्नानुसार हुने छ :

आन्तरिक मूल्याङ्कनको विस्तृतीकरण

क्र.स.	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	
२.	सकारात्मक व्यवहार तथा व्यवहार परिवर्तन	सहयोग, सम्बन्ध, समन्वय, नेतृत्व, सहभागिता, ग्रहणशीलता	४	<ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षक, साथी, अपाङ्गता भएका, जेष्ठ नागरिक, ● श्रमिकप्रति देखाउने व्यवहार, सहयोग, सहानुभूति, ● सामुदायिक कार्यमा देखाएको उत्सुकता ● नेतृत्व सिपमा आएको परिवर्तन ● अरुका अनुकरणीय, असल व्यवहार ग्रहण
३.	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	१२	सामुदायिक कार्य वा क्षेत्र भ्रमणमा सहभागी गराउने, विद्यार्थीको सहभागिता, सक्रियता, योजना निर्माण, अवलोकन, अन्तर्वार्ता, तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीकरणलाई आधार मानी सामूहिक वा व्यक्तिगत रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने
४.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	६	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनका अभिलेख
जम्मा			२५	

द्रष्टव्य : आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरूको विस्तृत विवरण आन्तरिक मूल्याङ्कन कार्यविधिमा तोकिएको आधारमा हुने छ ।

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

यस विषयको कुल भारमध्ये ७५ प्रतिशत भार बाह्य मूल्याङ्कनमार्फत् हुने छ । संज्ञान क्षेत्रका विभिन्न तहहरू विशेष गरी ज्ञान, सिप र प्रयोग तहमा पर्ने गरी अति छोटो उत्तर आउने प्रश्न, छोटो उत्तर आउने प्रश्न र लामो उत्तर आउने प्रश्न गरी तीन किसिमका प्रश्नहरू सोधिने छ । लामो उत्तर आउने प्रश्न समस्या समधान र विश्लेषण गर्ने खालको हुने छ । ती प्रश्नमा विद्यार्थीले दिएको जवाफको आधारमा उनीहरूको मूल्याङ्कन गरिने छ । प्रश्नहरू सैद्धान्तिक ज्ञानभन्दा पनि व्यावहारिक समस्याहरू समाधानमा जोड दिने खालका हुने छन् । मूल्याङ्कनलाई वस्तुगत बनाउन प्रश्नहरूलाई विशिष्ट बनाइने छ । बाह्य मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू यस पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टकरण तालिकाअनुसार तयार गर्नुपर्ने छ ।

कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

कक्षा ११

विषयक्षेत्र

१. लेखा अभिलेखन तथा लेखाविधिको अवधारणा

१.१ लेखा अभिलेखन तथा लेखाविधिको सैद्धान्तिक अवधारणा

१.१.१ लेखा अभिलेखन र लेखाविधिको पचिय दिन

१.१.२ लेखा अभिलेखन र लेखाविधिबिच फरक छुट्याउन

१.१.३ लेखाविधिको सर्वमान्य सिद्धान्तको पहिचान तथा व्याख्या गर्न

१.१.४ नेपाल लेखामान र नेपाल वित्तीय प्रतिवेदन मान पहिचान गर्न

१.१.५ लेखाविधिका आधारभूत शब्दावलीहरूको व्याख्या गर्न

१.१.६ दोहोरो लेखा अभिलेखन प्रणाली तथा लेखाका आधारहरूको व्याख्या गर्न

१.१.७ लेखा समीकरण तयार गर्न

१.२ कारोवारहरूको अभिलेखन

१.२.१ डेबिट र क्रेडिटको नियमहरू बताउन

१.२.२ जर्नल पुस्तिका तथा सहायक पुस्तिकामार्फत प्रारम्भिक अभिलेख राख्न

१.२.३ जर्नल खाताहरू, सहायक पुस्तिकाहरू र सन्तुलन परीक्षण तयार गर्न

२. विविध लेखाविधिको अवधारणा

२.१ आधुनिक बैङ्किङ प्रणाली तथा बैङ्क हिसाब मिलान विवरण

२.१.१ बैङ्किङ कारोवारहरूको प्रक्रिया बताउन

२.१.२ नगदी किताब र पासबुकमा बैङ्क मौज्जात फरक पर्नुका कारणहरू पत्ता लगाउन

२.१.३ बैङ्क हिसाब मिलान विवरण तयार गर्न

२.२ जर्नल प्रपर तथा समायोजित सन्तुलन परीक्षण

२.२.१ जर्नल प्रपरको परिचय दिन

२.२.२ जर्नल प्रपर तयार गर्न

२.२.३ समायोजित सन्तुलन परीक्षण तयार गर्न

२.२.४ लेखाविधिका गल्तीहरू सच्चा

२.३ स्थिर सम्पत्तिको लेखाविधि

२.३.१ स्थिर सम्पत्तिका विशेषताहरू बताउन

२.३.२ स्थिर सम्पत्तिहरूको लेखा राख्न

२.३.३ स्थिर सम्पत्तिहरूको मूल्य ह्रासका लेखा राख्न

२.३.४ नेपालको आयकर नीतिअनुसार मूल्य ह्रासको प्रावधान प्रस्तुत गर्न

२.४ सञ्चित र प्रावधान वा व्यवस्थाको लेखाविधि

२.४.१ सञ्चिती र प्रावधानबिच फरक छुट्याउन

२.४.२ प्रावधानको लेखङ्कन गर्न

३. वित्तीय विवरण

३.१ एकलौटी तथा साभेदारी फर्मको वित्तीय विवरणको तयारी

३.१.१ पुँजीगत र आयगत विवरणको अवधारणाको व्याख्या गर्न

३.१.२ पुँजीगत र आयगत विवरणमा फरक छुट्याउन

३.१.३ एकलौटी तथा साभेदारी फर्मको वित्तीय विवरणहरू तयार गर्न

३.२ गैर नाफामूलक संस्थाका लेखाविधि

३.२.१ गैर नाफामूलक संस्थाको वित्तीय विवरणहरू (प्राप्ति तथा भुक्तानी खाता, आमदानी तथा खर्च खाता वासलात) तयार गर्न

३.३ एकोहोरो तथा दोहोरो लेखा प्रणाली

३.३.१ एकोहोरो लेखा प्रणाली र दोहोरो लेखा प्रणालीमा भिन्नता देखाउन

३.३.२ खुद सम्पत्ति वा स्थिति विवरण, नाफा वा नोक्सान विवरण तयार गर्न

कक्षा ११

एकाइ विषयक्षेत्र विषयवस्तु कार्यघण्टा

१. लेखा अभिलेखन तथा लेखाविधिको अवधारणा-----१०

१.१ लेखा अभिलेखन तथा लेखाविधिको सैद्धान्तिक अवधारणा

१.१.१ लेखा अभिलेखन र लेखाविधि

- लेखा अभिलेखनको अर्थ, उद्देश्य, फाइदा, महइभव र विकासक्रम
- लेखाविधिको अर्थ, उद्देश्य, क्षेत्र, कार्य, फाइदा तथा महइभव र सीमा, लेखाविधि प्रक्रिया, शाखाहरू (वित्तीय लेखाविधि, लागत लेखाविधि र व्यवस्थापकीय लेखाविधि) र लेखाविधिका क्रियाकलापहरू

● लेखा अभिलेखन र लेखाविधिका भिन्नता

● लेखाविधिका नैतिक मान्यताहरू

१.१.२ लेखाविधिको सर्वस्वीकृत सिद्धान्त

● लेखाविधिको सर्वस्वीकृत सिद्धान्तको अर्थ

● लेखाविधिको अवधारणा : मौद्रिक मापदण्डको अवधारणा, व्यावसायिक अस्तित्वको अवधारणा, लेखा अवधिको अवधारणा, निरन्तरताको अवधारणा, लागतको अवधारणा, द्विपक्षीय अवधारणा, आय प्राप्त अवधारणा, मिलानको अवधारणा

● लेखाविधिका साभा प्रचलन : मेटेरियलिटी ९:बतभचष्वष्थिथ०, स्थायित्व, संरक्षण र औद्योगिक अभ्यास

● नेपाल लेखामान : अर्थ तथा लेखा प्रतिवेदनमा यसको प्रयोग, नेपाल वित्तीय प्रतिवेदन मानका परिचय र उद्देश्य

१.१.३ लेखाविधिका आधारभूत शब्दावलीहरू

● व्यावसायिक कारोबार, पुँजी, ड्रइन्स ९मचबधष्लनक०, दायित्वहरू (चालु तथा स्थिर दायित्वहरू)

● सम्पत्ति (चालु तथा स्थिर सम्पत्ति र दृश्य र अदृश्य तथा काल्पनिक सम्पत्ति, प्राप्ति, भुक्तानी, खर्च, आम्दानी तथा आय, नाफा तथा नोक्सान, खरिद, बिक्री, फिर्ता, मौज्दात, आसामी तथा प्राप्य बिल, साहु, भुक्तानी गर्नुपर्ने बिल, छुट, लगानी)

१.१.४ दोहोरो लेखा प्रणाली

● अर्थ, विशेषता र फाइदाहरू, लेखाविधिका आधारहरू (नगद र प्रोदभावी आधार)

१.१.५ लेखा समीकरण

● अर्थलेखा समीकरणको प्रयोग गरी कारोबारको विश्लेषण

१.२ कारोबारहरूको अभिलेखन-----२४

१.२.१ डेबिट र क्रेडिटको नियमहरू खाताको आधारमा (व्यक्तिगत खाता, वास्तविक खाता र नाम मात्रको/अवास्तविक खाता)

● लेखा समीकरणका आधारमा (सम्पत्ति, पुँजी तथा दायित्व, खर्च, आम्दानी, लाभ तथा हानी बढ्दा तथा घट्दा)

१.२.२ जर्नल माध्यमबाट प्रारम्भिक अभिलेख परिचय, उद्देश्य र ढाँचा

● लेखाविधिका सूचना स्रोत : बिल, भौचर, प्राप्ति रसिद, भुक्तानी रसिद, चेक इत्यादि ।

● महइभवपूर्ण कारोबारहरूको प्रारम्भिक अभिलेख : पुँजी, ड्रइन्स ९मचबधष्लनक०, दायित्वहरू, सम्पत्ति, खरिद, बिक्री, नाफा तथा नोक्सान, आयव्यय, वस्तु फिर्ता, सेवा व्यवसायसम्बन्धी कारोबार (सेवा आम्दानी तथा खर्च

● विनिमय बिलका लेखाविधि : परिभाषा, विशेषता, संलग्न पक्षहरू, विनिमय बिलको ढाँचा, बिलको सर्त, बिलको बट्टा गर्नु, बिल हस्तान्तरण, बिल सङ्कलन, बिल बदर/अयोग्य बिल र बिल कारोबारहरूको अभिलेख ।

१.२.३ सहायक पुस्तिकाहरू

अर्थ र उद्देश्य

● व्यापारिक छुट र नगद छुटको अर्थ तथा फरक

● खरिद पुस्तिका : अर्थ, खरिद विजक र खरिद पुस्तिकाको तयारी

● बिक्री पुस्तिका : अर्थ, बिक्री विजक र बिक्री पुस्तिकाको तयारी

● खरिद फिर्ता पुस्तिका : अर्थ, डेटि नोट र खरिद फिर्ता पुस्तिकाको तयारी

● बिक्री फिर्ता पुस्तिका : अर्थ, क्रेडिट नोट र बिक्री फिर्ता पुस्तिकाको तयारी

● प्राप्य बिल पुस्तिका र प्रतिलिपिक बिल पुस्तिका

१.२.४ लेजर खाता र सन्तुलन परीक्षण

● लेजर खाताको अर्थ, उद्देश्य तथा उपयोगिता, लेजर खाताको नमुना (नमुना तथा अविच्छिन्न मौज्दात नमुना)

१.२.५ नगदी किताब

● अर्थ, उद्देश्य तथा प्रकार (एक महलीय नगदी किताब, द्विमहलीय नगदी किताब र त्रिमहलीय नगदी किताब)

सानो नगदी किताब : साधारण र विश्लेषणात्मक

१.२.६ सन्तुलन परीक्षण

● सन्तुलन परीक्षणको अर्थ, परिभाषा तथा उद्देश्य

- सन्तुलन परीक्षणको नमुना
- सन्तुलन परीक्षण तयार पार्ने पद्धति
- लेजर खाताका मौज्जातहरूबाट सन्तुलन परीक्षण तयारी

२. विविध लेखाविधिको अवधारणा

२.१ आधुनिक बैङ्किङ प्रणाली तथा बैङ्क हिसाब मिलान विवरण-----६

२.१.१ आधुनिक बैङ्किङ प्रणाली

- चेकको अर्थ, प्रकार, चेकमा समावेश पक्ष, चेकको हस्तान्तरण वा दरपिठ, चेकको अप्रतिष्ठा वा बदर, बैङ्क विवरण वा पासबुक
- बैङ्किङ कारोबारका आधुनिक भौचर : ब्यञ्जक, ऋवचम कभचखष्भक, भ(दबलपप्लन बलम न्यदर्भ दबलपप्लन

२.१.२ बैङ्क हिसाब मिलान विवरण

- नगदी किताब र पासबुकका अर्थ र महइभ्व, बैङ्क मौज्जात फरक पर्नुका कारण, बैङ्क अधिविकर्ष, बैङ्क हिसाब मिलान विवरणको तयारी

२.२ जर्नल प्रपर तथा समायोजित सन्तुलन परीक्षण -----७

२.२.१ जर्नल प्रपर

- अर्थ, महइभ्व र भौचर (प्रारम्भिक भौचर वा प्रविष्टि अन्तिम भौचर, हस्तान्तरण भौचर, उधारोमा सम्पत्ति खरिद तथा विक्रीका भौचर, समायोजन भौचर)

२.२.२ लेखाविधिका गल्ती

- अर्थ, प्रकार, सन्तुलन परीक्षण तयार गर्नुभन्दा अगाडि देखिएका गल्ती र सन्तुलन परीक्षण तयार पारिसकेपछि देखा पर्ने गल्ती, गल्ती सच्याउने भौचर

२.२.३ समायोजित सन्तुलन परीक्षण

- अर्थ, उद्देश्य र समायोजित सन्तुलन परीक्षण तयारी

२.३ स्थिर सम्पत्तिको लेखाविधि-----८

२.३.१ स्थिर सम्पत्तिहरू

- परिचय र स्थिर सम्पत्तिका प्रकारहरू

२.३.२ मूल्य ह्रास

- मूल्य ह्रासको परिभाषा, मूल्य ह्रासका कारण, मूल्य ह्रासको फाइदा, मूल्य ह्रासलाई प्रभाव पार्ने तइभ्व र नेपालको आयकर नीतिअनुसार मूल्य ह्रासको प्रावधान
- मूल्य ह्रास निर्धारण विधि : सिधा रेखा विधि, घट्दो मूल्य ह्रास विधि
- लेखाविधि : सम्पत्तिको खरिद, वार्षिक ह्रास कट्टीको लेखा, अतिरिक्त सम्पत्तिको खरिद, सम्पत्तिको विक्री, स्थिर सम्पत्ति र ह्रास कट्टी
- अग्रगामी तथा पश्चगामी प्रभावसहित मूल्य ह्रास विधिमा परिवर्तनको लेखाविधि (अतिरिक्त सम्पत्तिको खरिद र सम्पत्तिको विक्रीबाहेक)

२.४ सञ्चित र प्रावधान वा व्यवस्थाको लेखाविधि-----५

२.४.१ सञ्चित

- अर्थ, विशेषताहरू, उद्देश्य र प्रकार

२.४.२ प्रावधान

- अर्थ, विशेषता, उद्देश्य तथा महइभ्व, सञ्चित र प्रावधानविचको भिन्नता, प्रावधानको सिर्जना र तिनको लेखा प्रविष्टि कार्य, वित्तीय विवरणमा असर, लब्धका आधारमा खराब तथा शङ्कास्पद ऋणका लागि प्रावधान, करका लागि प्रावधान

३. वित्तीय विवरण----- २४

३.१ एकलौटी तथा साभेदारी फर्मको वित्तीय विवरणहरूको तयारी

३.१.१ पुँजीगत र आयगत अवधारणा

- अर्थ र प्रकार, पुँजीगत र आयगत भिन्नता (खर्च, प्राप्ति, नाफा, नोक्सान र जगेडा डिफर्ड आयगत खर्च ।

३.१.२ वित्तीय विवरणको तयारी

- अर्थ, अड्ग तथा परम्परागत आधारमा वित्तीय विवरणको तयारी (व्यापार हिसाब खाता, नाफा नोक्सान हिसाब खाता, वासलात) र आधुनिक आधारमा लब्ध र लँच अन्तर्गत वित्तीय विवरणको तयारी (आय विवरण र वासलात) समायोजनसहित र समायोजनरहित (प्रोदभावी तथा डिफर्ड को एकलौटी, साभेदारी र सेवासँग सम्बन्धित कार्य ।

३.२ गैर नाफामूलक संस्थाका लेखाविधि-----८

३.२.१ गैर नाफामूलक संस्था

- अर्थ, गैर नाफामूलक संस्थाहरूको प्रयोगमा आउने शब्दावली (सदस्यता शुल्क, प्रवेश शुल्क, पत्रपत्रिकाको विक्री, विभिन्न कार्यक्रमबाट हुने आय, सम्मानार्थ पारिश्रमिक, स्वेच्छक दान, आजीवन सदस्यता शुल्क, चन्दा, बन्दोबस्त कोष, सरकारी अनुदान, विशेष कोष, पुरानो सम्पत्ति धुल्याउने)

- प्राप्ति तथा भुक्तानी खाता : अर्थ, विशेषता र सीमा, प्राप्ति तथा भुक्तानी खाताको तयारी

- आमदानी तथा खर्च खाता : अर्थ, उद्देश्य र आमदानी तथा खर्च खाता र प्राप्ति तथा भुक्तानी खाताबिच भिन्नता, आमदानी तथा खर्च खाताको तयारी
- वासलात : अर्थ, समायोजनसहित र समायोजनरहित वासलातको तयारी

३.३ एकोहोरो तथा दोहोरो लेखा प्रणाली-----५

३.३.१ एकोहोरो लेखा प्रणाली

- एकोहोरो लेखा प्रणाली अर्थ, विशेषता, फाइदा र बेफाइदा
- एकोहोरो लेखा प्रणाली र दोहोरो लेखा प्रणालीबिच भिन्नता
- खुद सम्पत्ति वा स्थिति विवरण विधि : अर्थ र महइभव, स्थिति विवरणको तयारी (समायोजनसहित र समायोजनरहित)
- नाफा नोक्सानको विवरण : अर्थ, नाफा वा नोक्सान निर्धारणका लागि नाफा वा नोक्सान विवरणको तयारी(समायोजनसहित र समायोजनरहित)

४.सरकारी लेखाविधि----- २३

४.१ नेपालमा सरकारी लेखाविधि

४.१.१ सरकारी लेखाविधि

- परिचय, विशेषता, उद्देश्य, सरकारी लेखा र व्यावसायिक लेखाविधिबिचका भिन्नता
- ४.१.२ नेपाल सरकारको नयाँ श्रेस्ता प्रणाली
  - विकासक्रम, विशेषता, उद्देश्य तथा महइभव, सीमा तथा कमजोरी, नयाँ श्रेस्ता प्रणालीमा प्रयोग भएका फाराम (म.ले.प.फा. ५, ८, १०, १३ र १४) लेखाविधि स्तरको वर्गीकरण र खर्च शीर्षकहरूको वर्गीकरण
- ४.१.३ एकल खाता कोष प्रणाली
  - विशेषता, उद्देश्य तथा भुक्तानी आदेश विवरण
- ४.१.४ गोस्वारा भौचर
  - अर्थ, डेबिट र क्रेडिटका नियम, प्रकार (साधारण गोस्वारा भौचर, पेस्कीसम्बन्धी गोस्वारा भौचर, विविध गोस्वारा भौचर बजेट निकास, तलब वितरण, धरौटी, रकमान्तर त्रुटि सच्याउने)
- ४.१.५ बैङ्क नगदी किताब
  - अर्थ, गोस्वारा भौचर बनाएर र नबनाईकन बैङ्क नगदी किताबको तयारी
- ४.१.६ हिसाब खाताको तयारी
  - अर्थ, मासिक पेस्की विवरण खाता, बजेट हिसाब खाता, कार्यक्रम गत खाताको तयारी
- ४.१.७ खर्चको फाँटबारी
  - खर्चको फाँटबारीको अर्थ, खर्चको फाँटबारीको उद्देश्य, खर्चको फाँटबारीको तयारी

Business Studies**Grades: 11****Credit hrs.: 5****Subject code: Bus. 215 (Grade 11)****Working hrs.: 160****Content Area with Elaboration of Contents and Working hours****1 Introduction to Business (10)**

- 1.1 Business: an important human activity
- 1.2 Dimensions of business: service and commerce
- 1.3 Objectives of business
- 1.4 Functions of business
- 1.5 Business environment: meaning and components

2 Business Idea (8)

- 2.1 Introduction to creativity and innovation
- 2.2 Basics of creative behaviour
- 2.3 Sources of business ideas: existing product, government policies, research and development, business actors network (buyers, suppliers, channel members and consultants)

3 Resource Mobilization (15)

- 3.1 Major resources: financial, physical, human and informational
- 3.2 Financial resources: equity and debt capital, fixed and working capital, venture capital, mutual fund
- 3.3 Physical resources (land and building, machinery and parts, furniture and fixtures)
- 3.4 Human resources (recruitment, selection and retention)
- 3.5 Informational resources (intranet, extranet and internet)

4 Forms of Business Ownership (48)**4.1 Introduction to common forms of business organizations****4.2 Forms of business ownership****a) Sole Trading Concern**

- Introduction to sole trading concern
- Features of sole trading concern
- Reasons for starting sole trading concern
- Procedure of registration and renewals of sole trading concern in Nepal

b) Partnership Firm

- Introduction to partnership firm
- Features of partnership firm
- Difference between sole trading concern and partnership firm
- Reasons for starting partnership business
- Challenges of partnership business
- Partnership deed and its contents
- Right and duties of partners
- Procedure of registration and renewal of partnership form in Nepal
- Modes of dissolution of partnership form in Nepal

c) Company

- Introduction to public and private company
- of company business
- Features of company business
- Reasons for starting company business
- Challenges to company business
- Registration process of a company in Nepal
- Main documents of company in Nepal: memorandum of association, articles of association, prospectus, certificate of incorporation, certificate of commencement
- Company meetings
- Procedure of winding-up of a company

d) Co-operatives

- Introduction to co-operative organizations in Nepal
- Features of co-operative organizations

- Common forms of co-operative organizations
- Procedure of registration and renewal of cooperatives in Nepal
- Role of co-operatives in economic development of Nepal

e) Other Forms of Ownership

- Public enterprises: concept, features and roles
- Multinational company: concept, features and roles

4.3 Factors influencing the choice of the form

5 Business Ethics and Social Responsibility (9)

5.1 Introduction to business ethics

5.2 Ethical principles for business

5.3 Introduction to social responsibility of business

5.4 Areas of social responsibility

6 Risk and Insurance (10)

6.1 Introduction to business risk

6.2 Role of insurance in business

6.3 General principles of insurance

6.4 Different types of insurance

6.5 Essentials of insurance contract

7 Taxation (8)

7.1 Introduction to tax in business

7.2 Types of tax: direct tax & indirect tax

7.3 PAN: concept, registration process in Nepal

8 Office Management (12)

8.1 Office: meaning, functions and importance

8.2 Information management: meaning and

8.3 Principles of information management

8.4 Role of computer applications in record management

8.5 Filing: meaning, purpose, types, management of electronic file

8.6 Indexing: meaning, purpose, types, management of electronic index

Total 120

Computer Science**Grades: 11 and 12****Credit hrs: 5****Subject code: Com. 331 (Grade 11)****Working hrs: 160**

1 Computer system 20

1.1 Introduction of computer

1.1.1 Definition, characteristics and application of computer

1.1.2 Evolution of computer technology

1.1.3 Measurement unit of processing speed and storage unit

1.1.4 Super, Mainframe, Mini and Microcomputers

1.1.5 Mobile Computing and its Application

1.2 Computer system and I/O devices

1.2.1 Concept of computer architecture and organization

1.2.2 Components of computer system: input unit, output unit, processing unit, memory unit and storage

1.2.3 Microprocessor: basic concepts, clock speed, word length, components and functions

1.2.4 Bus System: data bus, address bus and control bus

1.2.5 Primary memory: Definition, RAM, ROM, Cache, Buffer, types of RAM and ROM

1.2.6 Secondary Memory: Definition, Magnetic Disk, Flash Memory, Optical Disk, External Storage Device and memo stick

1.2.7 Input Devices – Keyboard, Mouse, Scanner, Light Pen, OMR, OCR, BCR, MICR, Scanner, Touch Screen, Microphone and Digital Camera.

1.2.8 Output Devices: Monitor (LCD, LED), Printer (Dot Matrix, Inkjet, Laser), Speaker

1.2.9 Hardware Interfaces: Parallel Port, Serial Port, USB Ports, HDMI and Expansion Slots

2 Number system and conservation Boolean Logic 11

2.1 Number System and conversion

2.1.1 Decimal, Binary, Octal, Hexadecimal Number System & conversion

2.1.2 Calculation in binary addition, subtraction

2.1.3 One's and Two's complement methods of binary subtraction

2.2 Logic Function and Boolean Algebra

2.2.1 Introduction to Boolean algebra

2.2.2 Introduction to Boolean values, truth table, Boolean expression and Boolean function.

2.2.3 Logic Gates –AND, OR, NOT, NAND, NOR, XOR and XNOR – its definition, truth table, logic symbol, logic function

2.2.4 Laws of Boolean algebra – Boolean identities, Complement Laws, Identity, Commutative, Associative and Distributive

2.2.5 Statement and verification of Laws of Boolean algebra using truth table

3 Computer Software and Operating System 12

3.1 Concept of Software

3.1.1 Definition of software

3.1.2 Categories of software: System, Utility, Application, Web Based, Mobile Apps

3.2 Concept of Operating System

3.2.1 Introduction to Operating System

3.2.2 Role of Operating System

3.2.3 Functions of an Operating System

3.2.4 Operating system terminology: multiprogramming, multitasking, multiprocessing and distributed

3.3 Windows Operating System

3.3.1 Introduction to GUI based Operating system and its features

3.3.2 Working in Desktop Application and Window Environment

3.3.3 Manage Files and Folders with File Explorer

3.3.4 Customize the start screen and desktop

3.3.5 Installing and removing devices

3.3.6 Manage passwords and privacy levels

3.3.7 Use of control panel, system tools and accessories

3.4 Open sources and Mobile Operating System

3.4.1 Concept of Open Sources Operating System

3.4.2 Introduction to Linux and UNIX

3.4.3 Linux Distributions

3.4.4 Concept of Mobile Operating System

3.4.5 Types of Mobile Operating System

4 Application Package 5

4.1 Introduction to Office Package – Word processor, Presentation tool, spreadsheet package, database management system;

4.2 Introduction to domain-specific tools – school management system, inventory management system, payroll system, financial accounting, hotel management, weather forecasting system.

5 Programming Concepts & Logics 8

5.1 Programming Concept

5.1.1 Introduction to programming languages

5.1.2 Low level, High level, 4 GL programming languages

5.1.3 Compiler, Interpreter and Assembler

5.1.4 Syntax, Semantic and Runtime errors

5.1.5 Control Structures: Sequence, Selection and Iteration

5.1.6 Program Design tools – Algorithm, Flowchart and Pseudocode

5.1.7 Absolute binary, BCD, ASCII and Unicode

5.2 C Programming Languages

5.2.1 Introduction and features of C Language

5.2.2 Structure of C program

5.2.3 C Preprocessor and Header Files

5.2.4 Character Set used in C

5.2.5 Use of Comments

5.2.6 Identifiers, Keywords and Tokens

5.2.7 Basic Data Types in C

5.2.8 Constants and Variables

5.2.9 Type of Specifier

5.2.10 Simple and Compound Statements

5.2.11 Operators and Expressions: arithmetic, relational, logical, assignment, unary and conditional operators

5.2.12 Input/output (I/O) Functions

5.2.13 Selection Control Statement: Decisions

(if, if-else, if-else-if, nested and, switch)

5.2.14 Iteration Control Statement: Looping

(while, do while, for nested)

5.2.15 Array: definition, types (1D and 2D), matrix addition and subtraction

5.2.16 String: definition and string function: strlen(), strcat(), strcmp(), strrev(),

strcpy(), strlwr(),strupr()

6 Web Technology I 8

6.1 Introduction: Web development introduction

6.2 Web browsers and search Engines

6.3 Overview of various internet & web technologies

6.4 Content Management System (CMS)

6.4. HTML: The Language of the Web

6.4.1 Objectives

6.4.2 Structure of HTML

6.4.3 Published and Hosting

6.4.4 HTML Tags vs. Attributes

6.4.5. Basic Tags of HTML: HTML, HEAD, TITLE, BODY (Setting the Fore color and Background color, Background Image, Background Sound)

6.4.6 Heading tag (H1 to H6) and attributes (ALIGN),

6.4.7 FONT tag and Attributes (Size: 1 to 7 Levels, BASEFONT, SMALL, BIG,COLOR)

6.4.8 Paragraph Formatting (P)

6.4.9 Break Line BR

6.4.10. Comment in HTML (<! >)

6.4.11. Formatting Text (B, I, U, Mark, Sup, Sub, EM, BLOCKQUOTE, PREFORMATTED)

- 6.4.12. Ordered List- OL (LI, Type- 1, I, A, a; START, VALUE)
- 6.4.13. Unordered List - UL (Bullet Type- Disc, Circle, Square, DL, DT, DD) 6.4.14 ADDRESS Tag
- Creating Links: Link to other HTML documents or data objects
- Links to other places in the same HTML documents
- Links to places in other HTML documents
- Anchor Tag and Hyperlink
- 6.4.15. Tables: Creating Tables using TH, TR and TD tags
- 6.4.16 Forms: Creating form using Textbox, radio, checkbox, text area, button
- 6.4.17 Introduction to HTML 5 Elements including audio, embed, source, track and video attributes
- 6.4.18 HTML 5 Graphics using canvas and svg tags
- 6.4.19 Concept of domain name and web hosting
- 6.5 Cascading Style Sheets
- 6.5.1 Introduction to Cascading Style Sheet (CSS)
- 6.5.2 Inline CSS
- 6.5.3 Embedded CSS
- 6.5.4 External CSS
- 7 Multimedia 6
- 7.1 Introduction to Multimedia
- 7.2 Component of Multimedia: Text, Graphics, Audio, Video and Animation
- 7.3 Application of Multimedia
- 8 Information Security and Cyber Law 10
- 8.1 Digital society and computer ethics
- 8.2 Concept of Information security
- 8.3 Concept of Cybercrime
- 8.4 Malicious software and Spam
- 8.5 Protection from cybercrime
- 8.6 Intellectual Property Right
- 8.7 Concept of Digital Signature
- 8.8 Concept of Cyber Law in Nepal
- 8.9 ICT Policy in Nepal

Suggested practical and project works

Grade 11			
S. No.	Content Area	Tasks	Credit hours
1	Number system and conservation Boolean logic	Use simulator : Demonstrate logic gates and its expression using simulator	3
2	Computer Software and Operating System	Desktop Application with files and folders and use of Control panels.	8
3	Application package	Word and its applications Spreadsheet and its calculation Presentation software	25
4	Programming concept and Logics	I/O functions and selection control statements (if,if else,nested if,for,while etc),Array,String,	14
5	Web Technology	HTML and its different tags(<h1>,<font>,<a> etc) Stylesheet(inline, embedded and External)	15
6	Multimedia	Graphics(photo and image editing) Audio and video recording	15
Total			80

b) Suggested project work Grade-wise sample project works are suggested below. Grade 11

1. Prepare basic computer system devices and peripheral specifications of your personal computer.
2. Write a report on "Major cyber bullying in Nepal" with real examples and suggest the preventing measures
3. Conduct a survey to identify the popular search engines (any 5) and its features.
4. Develop the real life project on Office Package or web technology.

Student Evaluation

Evaluation is an integral part of learning process. Both formative and summative modes of evaluation are emphasized. Formative evaluation will be conducted so as to provide regular feedback for students. Class tests, unit tests, oral question-answer, home assignment etc., are some ways of conducting formative evaluation. There will be separate evaluation of theoretical and practical learning. Summative evaluation embraces internal evaluation including evaluation of project/research work or innovative work, theoretical examination and practical examination.

a) Internal Evaluation

Internal evaluation is both formative and summative. For summative purpose it covers 25% of total weightage. Project work assessment is the internal assessment of reports and presentation of their project works either individually or group basis. In case of group presentation, every member of the group should submit a short reflection on the presented report in their own language. The criteria for internal evaluation are given in the table.

S. N.	Criteria	Marks
1	Classroom participation (Daily attendance, home assignment and classwork, participation in learning, participation in other activities)	3
2	Trimester exam (3 marks from each trimester exam)	6
3	Project work, project report and presentation	16
	Total	25

b) External Evaluation

External evaluation covers 75 % of total weightage. External evaluation consists of both the practical and written examination. The practical examination carries 25% and written examination carries 50%. Practical examination will be conducted in the presence of examiners. Practical evaluation must cover all the practical course areas and the criteria for Practical evaluation are in the table given below.

S.N.	Criteria	Marks
1	Writing process of given practical task	5
2	Demonstration of practical task	15
3	Viva voce	5
	Total	25

अर्थशास्त्र

कक्षा : ११ र १२

पाठ्यघण्टा : ५

विषयवस्तुको क्षेत्र

विषय सङ्केत : Eco. 303 (कक्षा ११)

वार्षिक कार्यघण्टा : १६०

- १ अर्थशास्त्रको आधारभूत अवधारणा र साधनको वितरण
- १.१ अर्थशास्त्रको आधारभूत अवधारणा र साधनको वितरण
- १.१ अर्थशास्त्रको परिभाषा : एडम स्मिथ, अल्फ्रेड मार्सल, रविन्स
- १.२ वास्तविक र आदर्श अर्थशास्त्रको अवधारणा
- १.३ व्यष्टि र समष्टि अर्थशास्त्रको अवधारणा र भिन्नता
- १.३ वस्तु तथा सेवाका प्रकारहरू: सामान्य, गिफेन, कमसल, प्रतिस्थापन, समपूरक, निजी, सार्वजनिक, आर्थिक र निःशुल्क
- १.४ उत्पादनका साधनहरूको परिचय र विशेषताहरू : भूमि, श्रम, पूँजी र सङ्गठन
- २ व्यष्टि अर्थशास्त्र
- २.१ माग, पूर्ति र बजार सन्तुलन
- २.१.१ माग : मागको अर्थ, माग फलन मागको नियम, मागका निर्धारक तद्भवहरू, माग रेखाको विचलन र स्थानान्तरण, माग रेखाको स्थानान्तरणका कारक तद्भवहरू
- २.१.२ पूर्ति : पूर्तिको अर्थ, पूर्ति फलन पूर्तिका निर्धारक तद्भवहरू, पूर्तिको नियम, पूर्ति रेखाको विचलन र स्थानान्तरण, पूर्ति रेखा स्थानान्तरणको कारक तद्भवहरू
- २.१.३ माग र पूर्तिविचको अन्तरक्रिया/सन्तुलन अवस्था
- २.१.४ सामान्य साङ्खिकीय उदाहरणहरू
- २.२ माग र पूर्तिको लोच
- २.२.१ मागको लोचको अवधारणा र त्यसका प्रकारहरू : मूल्य, आय र छड्के लोच
- २.२.२ मागको मूल्य, आय र छड्के लोचका प्रकारहरू
- २.२.३ मागको मूल्य लोचलाई निर्धारण गर्ने तद्भवहरू
- २.२.४ पूर्ति लोचको अवधारणा र प्रकारहरू
- २.२.५ सामान्य साङ्खिकीय उदाहरणहरू
- २.३ उपभोक्ताको व्यवहार
- २.३.१ उपयोगिताको सङ्ख्यात्मक अवधारणा : कुल र सीमान्त उपयोगिता
- २.३.२ सीमान्त उपयोगिताको द्वय नियम
- २.३.३ प्रतिस्थापनको नियम
- २.३.४ उपभोक्ताको बचत र उत्पादकको बचतको अवधारणा
- २.३.५ सामान्य साङ्खिकीय उदाहरणहरू
- २.४ उत्पादनको सिद्धान्त
- २.४.१ उत्पादन र उत्पादन फलनको अवधारणा (अल्पकालीन र दीर्घकालीन)
- २.४.२ कुल, औसत र सीमान्त उत्पादन र तिनीहरूको व्युत्पत्ति
- २.४.३ परिवर्तनशील अनुपातको नियम
- २.४.४ स्तर प्रतिफलको नियम
- २.४.५ सामान्य साङ्खिकीय उदाहरणहरू
- ३ समष्टि अर्थशास्त्र
- ३.१ समष्टि अर्थशास्त्रको परिचय
- ३.१.१ समष्टिगत आर्थिक चरहरू
- ३.१.२ बन्द र खुला अर्थतन्त्रको अवधारणा
- ३.२ राष्ट्रिय आयगणना
- ३.२.१ राष्ट्रिय आयसम्बन्धी विभिन्न अवधारणाहरू: कुल गार्हस्थ उत्पादन, उत्पादन, राष्ट्रिय आम्दानी, व्यक्तिगत आम्दानी, व्यययोग्य आम्दानी, प्रतिव्यक्ति आम्दानी
- ३.२.२ मौद्रिक र वास्तविक कुल गार्हस्थ उत्पादन : भिन्नता र गणना, कुल गार्हस्थ उत्पादन डिफ्लेटर

- ३.२.३ राष्ट्रिय आम्दानीको मापन : उत्पादन, आय र व्यय विधि
- ३.२.४ नेपालको सन्दर्भमा राष्ट्रिय आय मापनका कठिनाइहरू
- ३.२.५ सामान्य साङ्खिकीय उदाहरणहरू
- ३.३ मुद्रा तथा मुद्रास्फीति
- ३.३.१ मुद्राका अर्थ, महत्व, कार्य र प्रकारहरू
- ३.३.२ मुद्रा पूर्तिको अवधारणा : सङ्कुचित र विस्तृत मुद्रा
- ३.३.३ मुद्राको परिमाणात्मक सिद्धान्त (फिशरको समीकरण)
- ३.३.४ मुद्रा स्फीति र विस्फीतिको अर्थ, कारणहरू र असरहरू
- ३.३.५ सामान्य साङ्खिकीय उदाहरणहरू
- ४ विकास अर्थशास्त्र   ८
- १. आर्थिक विकास , वृद्धि र पुँजी निर्माण
- १.१ आर्थिक विकास र वृद्धिको अवधारणा
- १.२ आर्थिक विकासका सूचकहरू
- १.३ विकासशील राष्ट्रका विशेषताहरू
- १.४ पुँजी निर्माण प्रक्रिया
- ५ नेपालको अर्थतन्त्र   २८
- ५.१ नेपालको अर्थतन्त्रको समिक्षा
- ५.१.१ नेपालको अर्थतन्त्रका समसामयिक विशेषताहरू
- ५.१.२ नेपालको केन्द्रीय सरकार र सात प्रदेशहरूका समष्टिगत सूचकहरू
- ५.२ नेपालका प्राकृतिक स्रोतहरू
- ५.२.१ जलसम्पदा : महइभव, सम्भाव्यता , वर्तमान अवस्था र समस्याहरू
- ५.२.२ वनसम्पदा : वर्तमान अवस्था, महइभव, वन विनाशका कारण र असरहरू
- ५.२.३ खनिज सम्पदा : महइभव र समस्याहरू
- ५.२.४ प्राकृतिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन र त्यसको अर्थतन्त्रमा असरहरू
- ५.३ कृषि
- ५.३.१ नेपालको कृषिका विशेषताहरू
- ५.३.२ नेपालमा कृषिको आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरणका उपायहरू
- ५.३.३ नेपालमा कृषि वित्तका स्रोतहरू
- ५.३.४ कृषि बजारको प्रकृति, समस्याहरू र समाधानका उपायहरू
- ५.४ नेपालमा उत्पादनमुलक र पर्यटन उद्योगहरू
- ५.४.१ उद्योगको अवधारणा र प्रकारहरू
- ५.४.२ नेपालमा औद्योगिक विकासको सङ्क्षिप्त इतिहास
- ५.४.३ नेपालमा औद्योगिक क्षेत्रको महत्व र समस्याहरू
- ५.४.४ पर्यटन उद्योग : महइभव, वर्तमान अवस्था, सम्भाव्यता, समस्या र समाधानका उपायहरू
- ५.५ यातायात र सञ्चार
- ५.५.१ आर्थिक विकासमा यातायात र सञ्चारको भूमिका
- ५.५.२ यातायात र सञ्चारका साधनहरू र वर्तमान अवस्था
- ६ अर्थशास्त्रका लागि परिमाणात्मक पद्धति   १३
- ६ आधारभूत गणित
- ६.१ अर्थशास्त्रमा गणितको महत्व तथा प्रयोग
- ६.२ सिधा रेखाको समीकरण
- ६.३ डिफरेन्सियल क्याल्कुलस: सामान्य र आंशिक डेरिभेटिभ

आन्तरिक मूल्याङ्कनको विस्तृतीकरण

क्र.सं.	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	कक्षा सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि नैतिकद कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत, समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिताको आकलन गर्ने
२	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	१६	तोकिएका एकाइबाट कम्तीमा एउटा परियोजना कार्य वा सामुदायिक कार्य वा क्षेत्र भ्रमणमा सहभागी गराउने, विद्यार्थीको सहभागिता, सक्रियता, योजना निर्माण, अवलोकन, अन्तर्वार्ता, तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीकरणलाई आधार मानी सामूहिक वा व्यक्तिगत रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने
३	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	६	त्रैमासिक परीक्षारूपको मूल्याङ्कनका अभिलेख
जम्मा				२५

Optional Subjects | OPT. III

पर्यटन तथा पर्वतारोहण

कक्षा : ११

पाठ्यघण्टा: ५

विषयवस्तुको क्षेत्र

खण्ड १ : यात्रा र पर्यटन

१. पर्यटनको अवधारणा ५

१.१ पर्यटनको अवधारणा र अर्थ

१.२ पर्यटनको परिभाषा : प्राविधिक तथा अवधारणात्मक परिभाषा

१.३ पर्यटनको प्रकृति र विशेषता

१.४ पर्यटनको स्वरूप र प्रकार

१.५ पर्यटन उद्योग

१.६ पर्यटकको परिभाषा : यात्रु र दिवा पर्यटक

१.७ पर्यटकको वर्गीकरण

२. पर्यटनका आयाम ८

२.१ पर्यटनका पाँचओटा 'ए' आयाम - आकर्षण, पहुँच, आवास व्यवस्था, सर्वसुविधा र क्रियाकलाप

२.२ उत्प्रेरणा आयाम : उत्प्रेरणाको परिभाषा र पर्यटक उत्प्रेरणा; उत्प्रेरणाका प्रकार : आन्तरिक तथा बाह्य उत्प्रेरणा; दबावात्मक तथा आ(

कर्षणात्मक तत्व; निष्पृहता तथा उत्सुकता आयाम; पलायनमुखी तथा अन्वेषणात्मक आयाम; स्वनिर्भर (साहसिकता) तथा पराश्रित (मनोकेन्द्रित) ।

३. पर्यटनको उद्भव र विकास ८

३.१ पर्यटनका उद्भव र विकासका चार चरण

३.२ प्रारम्भिककालको यात्रा : उद्देश्य र यातायातको माध्यम

३.३ मध्यकालमा यात्रा : पर्यटनका प्रभावकारी तद्भव

३.४ औद्योगिक क्रान्ति र बृहत् पर्यटनको जन्म

३.५ आधुनिक यातायातको उद्भव र विकास तथा पर्यटन

३.६ आधुनिक आवास उद्योगको उद्भव र विकास तथा पर्यटन

३.७ विश्व परिप्रेक्ष्यमा पर्यटनको वर्तमान प्रवृत्ति

४. पर्यटन सङ्गठन ८

४.१ पर्यटनमा सङ्गठनको परिचय र आवश्यकता

४.२ प्रमुख अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटन सङ्गठन, तिनको भूमिका र कार्य : विश्व पर्यटन सङ्गठन १९४६, अन्तर्राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सङ्गठन

(ICAO), अन्तर्राष्ट्रिय हवाई यातायात सङ्घ १९६७, एसिया प्रशान्त क्षेत्रीय ट्राभल एजेन्सी एसोसियन (PATA)

४.३ प्रमुख राष्ट्रिय पर्यटन सङ्गठन, तिनको भूमिका र कार्यसंस्कृति : पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय (MoTCA), नागरिक उड्डयन

प्राधिकरण, नेपाल पर्यटन बोर्ड, नेपाल एसोसिएसन अफ टुर एन्ड ट्राभल एजेन्ट्स, ट्रेकिङ एजेन्ट एसोसियसन नेपाल, होटल एसोसियसन नेपाल

तथा नेपाल राफिटङ एजेन्सी एसोसिएसन

५. पर्यटन बजार व्यवस्थापन ८

५.१ बजार व्यवस्था र पर्यटन बजार व्यवस्थाको सामान्य अवधारणा

५.२ पर्यटन बजार व्यवस्थाका खास विशेषता

५.३ पर्यटन बजार व्यवस्था सम्मिश्रण : सात 'पी' मोडल (वस्तु, मूल्य, स्थान, प्रवर्धन, भौतिक वातावरण, प्रक्रिया र मानिस)

५.४ बजार व्यवस्था प्रवर्धनका विधि : सञ्चार र विज्ञापन, जनसम्पर्क, बिक्री प्रवर्धन र प्रचार

५.५ पर्यटनमा बजार खण्डीकरण

५.६ पर्यटन वस्तुको वितरण माध्यम

६. नेपालमा पर्यटन ८

६.१ नेपालमा पर्यटनको उद्भव र विकास

६.२ नेपालका पर्यटन पूर्वाधारहरू र पर्यटन वस्तु

६.३ नेपालका प्रमुख पर्यटकीय क्रियाकलाप : पर्वतारोहण, पदयात्रा, जलयात्रा, चट्टानारोहण, सांस्कृतिक पर्यटन, ग्रामीण पर्यटन, घरवास पर्यटन,

सहरी पर्यटन, जङ्गल सफारी

६.४ नेपालका विश्व सम्पदा स्थल, राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा संरक्षण केन्द्र ।

७. पर्यटनको प्रभाव ११

७.१ आर्थिक प्रभाव

७.२ सामाजिक सांस्कृतिक प्रभाव

७.३ वातावरणीय प्रभाव

७.४ पर्यटन विकासको दिगो पद्धति, अवधारणा र सिद्धान्त

७.५ उत्तरदायी पर्यटनको अवधारणा

खण्ड २ पर्वतारोहण पर्यटन

८. साहसिक पर्यटनको परिचय ४

८.१ साहसिक पर्यटनको परिभाषा

८.२ साहसिक पर्यटनका आधारभूत विशेषता र महइभव

८.३ साहसिक पर्यटनको वर्गीकरण - हिमालमा आधारित, नदीमा आधारित, समुद्रमा आधारित, प्रकृतिमा आधारित, हिउँमा आधारित, आकासमा आधारित साहसिक पर्यटन

८.४ साहसिक पर्यटनका प्रकार र क्रियाकलाप : कठोर साहस र नरम साहस

९. पर्वतारोहण पर्यटनको परिचय ४

९.१ हिमालको परिभाषा र यसका विशेषता : भौगोलिक विभाजन, हावापानीमा विविधता, जैविक विविधता, जीव तथा वनस्पति, जातीय विविधता

९.२ हिमाल र पर्यटनविचको अन्तरसम्बन्ध

९.३ विश्वमा पर्वतारोहणको इतिहास

९.४ विश्वका प्रमुख हिमाल

९.५ हिमाल आरोहणको उत्प्रेरणा

९.६ पर्वतारोहण पर्यटनका फाइदा र नोक्सान

१०. नेपालमा पर्वतारोहण पर्यटन१२

१०.१ नेपालका हिमालहरू तथा ८००० मि.भन्दा अग्ला हिमाल

१०.२ नेपालको हिमाली क्षेत्रका प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक स्रोतसाधन

१०.३ नेपालमा पर्वतारोहण तथा पदयात्राको इतिहास

१०.४ नेपालको पर्वतीय पर्यटन क्रियाकलाप

१०.५ पर्वतारोहण अभियान नियमावली, २०५९ र यसका संशोधनहरूमा उल्लेख गरिएबमोजिम नेपालमा पर्वतारोहणसम्बन्धी सामान्य नियम

१०.६ नेपाल पर्वतारोहण सङ्घ १९८० : यसको भूमिका र कार्य

१०.७ हिमाल आरोहणका क्षेत्रमा हुने स्वास्थ्य समस्याहरू

१०.७ हिमालयन उद्धार सङ्घ १९८० : यसको भूमिका र कार्य

११. पर्वतारोहणसम्बन्धी आधारभूत कुरा ४

११.१ हिमाल आरोहण अभियानको परिचय र आरोहण उपकरण

११.२ नेपालमा पर्वतारोहण प्रक्रिया र शुल्क

११.३ नेपालमा पर्वतारोहणका लागि खुला गरिएका हिमाल

जम्मा ८०

प्रयोगात्मक ८०

कुल जम्मा १६०

क्र.सं	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि निकद कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत, समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिता
२	परियोजना कार्य	परियोजना कार्य प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीकरण	८	परियोजना कार्य, प्रतिवेदन र प्रस्तुतीकरण
३	अवलोकन भ्रमण	अवलोकन भ्रमण, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीकरण	८	अवलोकन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुति
४	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	६	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनका अभिलेखबाट
जम्मा				२५

Secondary Education Curriculum 2076
Business Mathematics

Grades: 11
Credit hrs: 5

Subject code: Bmt. 405 (Grade 11)
Working hrs: 160

Scope and Sequence of Contents

1 Algebra 21

1.1 Linear Functions, Equation and Inequalities

- o Functions
- o Inverse and composite functions
- o Linear Equations
- o Linear Functions and their graphs
- o Slope and intercepts of a line
- o Inequalities and their properties (without theoretical proof)
- o Absolute values and their properties (without theoretical proof)

1.2 Applications

- o Demand, supply, cost, revenue and Profit functions
- o Elasticity of demand, supply and income
- o Budget and cost constraints

1.3 System of linear equations

- o Solving System of linear equations (Up to three variables)

1.4 Applications

- o Supply and Demand Analysis
- o Break-Even Analysis
- o Consumer and producer surplus
- o National income determination

1.5 Quadratic Functions and Equations

- o Quadratic Functions
- o Quadratic equations
- o Quadratic inequalities
- o Main characteristics (open upward and downward, domain and range, zeroes, vertex, axis of symmetry and intercepts)
- o Sketching the graph of a quadratic function with its main characteristics

1.6 Applications

- o Supply and Demand Analysis
- o Break-Even Analysis
- o Optimization

1.7 Exponential and Logarithmic functions

- o Exponential functions
- o Logarithmic functions and their properties
- o Natural and common logarithms
- o Exponential and Logarithmic equations
- o Economics and Management Applications

1.8 Comp. Work:

Excel for linear and quadratic functions and equations

2 Calculus 40

2.1 Limit and Continuity

- o Limit of a function
- o Procedure of finding Limit
- o Limit at infinity

- o Continuity of a function

Note: Algebraic function only

2.2 Differentiation

- o Derivatives
- o Average and Instantaneous Rates of Change
- o Rules of differentiations
- o Implicit and parametric Differentiation
- o Higher-Order Derivatives upto third order

Note: Algebraic, exponential and logarithmic function only

2.3 Applications

- o Marginal cost, Marginal revenue and Marginal profit

2.4 Indefinite Integration

- o Integration as the reverse process of differentiation
- o Rules of integrations
- o Total cost, total revenue and total profit function

3 Financial Mathematics 17

3.1 Financial Mathematics

- o Partnership
- o Present worth and Discount
- o Arithmetic Sequences and series and their applications

3.2 Comp. Work:

Excel for financial mathematics

4 Linear Programming Problem 10

4.1 Linear Programming Problem

- o Linear inequalities and their graphical solutions
- o Graphical method of solving LPP
- o Application of LPP in economics and business

4.2 Comp. Work:

Excel for graphical method of solving LPP

5 Statistics 5.1 Measures of central Tendency 20

- o Exclusive and inclusive classes, cumulative frequency distribution and open end classes
- o Mean (arithmetic and weighted arithmetic means)
- o Combined mean of two series
- o Median
- o Partition values
- o Mode
- o Choice of an average

5.2 Measures of Dispersion

- o Range and its relative measure
- o Quartile deviation and its relative measure
- o Mean deviation from mean and median and their relative measures
- o Standard deviation and its relative measure
- o Coefficient of Variation
- o Variance
- o Combined standard deviation

5.3 Comp. Work:

Excel for central tendency and dispersion

6 Probability 12

6.1 Permutation and Combination

- o Basic Principles of counting
- o Permutation: Set of objects all different, set of objects not all different (simple cases only)
- o Combination of things all different (simple cases only)

6.2 Probability

- o Mathematical and empirical definition of probability
- o Dependent and Independent Events
- o Basic laws of probability (without theoretical proof)

6.3 Comp. Work:

Excel for Permutation, combination, probability and basic laws of probability.

Total 120

Suggested Practical/Project Activities

During project works, students learn by actively engaging in real-world. Project work allows the students to study, do research and act by themselves using their abilities, interests, personal experience and aptitudes. Doing the computer works using excel requires students solve and analyze mathematical and statistical problems. Each Student should do one project work or computer work (in the given table below, the second

row in each content areas contains the project works and content areas where there is only one row the task is designed for project work) from each of six content areas and should give a 15-minute presentation. The project works or computer works will be documented in a file and will be submitted at the time of practical evaluation. Out of the project works, anyone can be presented at the time of practical evaluation.

Whatever the style, the project work should include the following points:

- Historical background
- Description
- Key features or properties
- Relationship with others
- Geometrical illustrations
- Practical significance
- Varieties of examples other than those given in the textbook
- Limitations
- Varieties of problems with solutions other than those given in the textbook
- Use in everyday life, business, economics, finance, etc.
- Conclusion

The project works will be evaluated on the basis of clarity of aims, originality, presentation style and the skills demonstrated.

Grade 11

1 Algebra 7

- o Calculating numerical expressions and creating function tables.
- o Graph linear functions and equations and finding intersection points using excel.
- o Solving equations using the quadratic formula, SOLVER, and graphs.
- o Evaluating expressions involving exponential and logarithms using excel.
- o Sketching graph of exponential and logarithmic functions using excel.
- o Functions in the real world.
- o Linear functions and linear equations in the real world.
- o Linear functions and inequalities in events of daily lives.
- o Quadratic functions in the real world.
- o Application of quadratic equation and inequality in real life situation.
- o Sketching and drawing graphs of linear and quadratic functions.

2 Calculus 7

- o Calculus in daily life.
- o Continuity of a function applied in everyday life.
- o Applications of derivatives in Business and Economics.
- o Applications of Calculus in day to day life.
- o Integration in the real world.
- o Application of integration in business and economics.

3 Financial Mathematics 6

- o Solving problems on present worth and discount.
- o Solving problems on arithmetic sequence and series using excel
- o Partnership of sharing profit in the real world.
- o Applications of present worth and discount in daily life events.
- o Applications of arithmetic sequence and series in daily life events.

4 Linear Programming Problem 5

- o Solving LP problems using Solver.
- o Applications of Linear programming problem in Economics and Business.

5 Statistics 11

- o Calculating mean, median, partition values and mode for individual series, discrete series and continuous series using excel.
- o Calculating combined mean of two series using excel.
- o Calculating maximum value, minimum value, range, quartile deviation, mean deviation, standard deviation and variance for individual series, discrete series and continuous series using excel.
- o Calculating coefficient of range, coefficient of quartile deviation, coefficient of mean deviation and coefficient of variation for individual series, discrete series and continuous series using excel.
- o Investigation on how people use mean, median and mode in their daily life events.
- o Choice of averages
- o Measures of dispersion applied to events in real life situations.

6 Probability 4

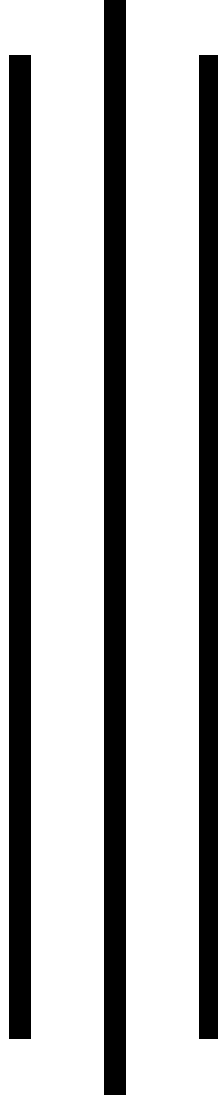
- o Solving some problems on permutation and combination using excel.
- o Finding probability of an event and probability of an event involving combination using excel.
- o Finding the probability related to two basic laws of probability using excel
- o Investigation on how probability is used in real life.

Total 40

Management

Syllabus

(Class XI | Class XII)

BRIDGEWATER
INTERNATIONAL COLLEGE

Sinamangal, Kathmandu

01-4480129, 4481590

info@bridgewater.com.np

www.bridgewater.com.np